

Христина
Рой

Пропащі

Христина Рой

Пропаші

СВІТЛО
НА СХОДІ
Київ
2003

УДК 821.162.4-31

ББК 84.4СЛО-44

Р 65

Р 65 Рой Х.

Пропаші. — К.: «Світло на Сході», 2003.

Повість словацької письменниці Христини Рой (1860—1937) розповідає про молоду жінку, скривджену й знедолену життям і лихою свекрухою, жорстокість якої штовхає бідолашну до самогубства. Але Бог не дозволяє цій трагедії статися. Життя жінки змінюється, бо самотність поступається місцем тісному спілкуванню з людьми, для яких сенс життя — служіння Богові та ближнім.

ISBN 966-8501-02-0

© «Світло на Сході», 2003.

Від видавництва

Видавництво «Світло на Сході» пропонує нову серію книжок відомої словацької письменниці Христини Рой. Твори, що увійшли до цієї серії, українською мовою видаються вперше.

Вийшли з друку:

Христина Рой. І сталося світло.

Христина Рой. У надійних руках.

Христина Рой. Пропаші.

Христина Рой. Повернення.

Готуються до друку:

Христина Рой. Щастя.

Христина Рой. З ним був Бог.

Христина Рой. Ізнову віднайдений рай.

Христина Рой. Пробудження.

Христина Рой. Хлопчик-рибалка.

Христина Рой. Дорогою ціною.

Була чудова пора: співали соловейки й усе квітувало. Земля причепурилася, неначе дівчина для зустрічі нареченого. Краса панувала всюди, а околиці млина Зарадських видавалися справжнім раєм, що був колись утворений для Адама та Єви. За млином зеленів гірський схил, а біля його підніжжя струменіла прозора річка, наче потік життя. Обабіч річки розкинулися луки, оточені лісом.

Старий млин поновили й добудували. Хазяйнувала на млині як і раніше стара Зарадська, хоч і переписала весь свій маєток на сина. Зарадська була жінкою суворих звичаїв, працюовитою. Вона терпіти не могла гультяїв і належала до тих, які вважають, що житимуть на землі вічно.

Щонеділі Зарадська ходила до церкви. Її дужий голос завжди виділявся в загальному співі. А от під час проповіді Зарадська дрімала, наче відпочивала від важких буденних справ. Млинариха знала напам'ять багато віршів зі Святого Письма, але ніхто напевно не міг сказати, в що та як вона вірила.

Зарадська рано втратила чоловіка, і хоча охочих побратися з нею було чимало, однак вона залишилась удовою й сама виховувала «у страху Божому» сина та дочку. Тепер дочка була вже одружена з багатим селянином. Дівчина не суперечила волі матері,

хоча її серце належало бідному парубкові, який працював у них на млині. А коли син повернувся з війська, мати і йому підшукала в сусідньому селі багату наречену. Мірошничиха знала, як примусити сина підкоритися, і після тривалих розмов та погроз він погодився одружитися.

Справили весілля, і на млині почалося нове життя. Але яким було те життя!

Томіш Зарадський не приховував, що молода дружина була йому тягарем. Колись Томіш одержав від діда Біблію, яку він ніколи не читав і яка виглядала зовсім новенькою. Проте дещо зі Святого Письма він усе ж таки засвоїв і тепер керувався цим у подружньому житті. «А він буде панувати над тобою»¹ — ці слова визначили його ставлення до дружини — шістнадцятирічної Єви.

Єва зазнала долі жінок, з якими одружувалися тільки заради їхнього майна. Вона була тиха й ляклива і будь-що намагалася догодити чоловікові та свекрусі. Однак це їй не вдавалося, і вони залишалися так само непривітними та неласкавими до неї. Урешті-решт дівчина зовсім занепала духом. Працювати їй доводилося за двох. Від важких мішків у середині наче щось одривалося, а чоловік та свекруха знай собі гримають, щоб поралася швидше.

---

¹ Буття 3:16.

А свекрусі та чоловікові було чого сердитися: придане виявилось не таким великим, як вони очікували. Мати Єви обдурила мірошничиху. Томіш через це сварився з матір'ю, а злість зривав на дружині. Тож недивно, що в мальовничому куточку, схожому на рай, часто було чути жалібний стогін.

* * *

Весняним недільним ранком мірошничиха з сином поспішали до церкви. Пастух гнав череду на пасовисько, хлопчик біг до річки рибалити, а біля греблі сиділа молода жінка, схожа на зів'ялу квітку. З нечесаним волоссям, абияк одягнута, вона ніби застигла від болю. Погляд її був прикутий до води, а руки стискали дитячого чепчика. Напередодні вона поховала своє новонароджене дитя, а разом із ним — усі надії та всі радощі.

Єва намагалась утішити себе тим, що на небі її маленькій донечці буде краще і ніхто ніколи не буде її там мучити. Але їй самій куди подітися? До кого йти зі своїм горем? Із ким поділитися?

«Ти радій, що дитинка померла, вона ж бо народилася такою кволою. Дарма ти журишся за нею, — «втішала» свекруха. — Їй усе одно не вижити було в цьому світі».

Ніхто з близьких не співчував Єві, ніхто її не любив. Квіти без сонця в'януть, а людина в'яне без любові та ласки, адже Бог створив людей для любові!

«Навіщо мені жити, — думала Єва, — якщо померла та, яку я кохала?» Вона притисла крихітного чепчика до обличчя. Скільки годин провела вона за шитвом! А маленька донечка узяла з собою лише одну сукенку...

У відчаї дивилася молодиця на воду, як раптом подумала: «А чом би мені не померти? Річка тут глибока, варто лише кинутись у воду, і мене віднесе до донечки! Може, мене потім знайдуть і поховають разом із нею, адже ніхто не довідається, що я сама вкоротила собі віку».

І згадавши, як часто вона прокидалася вдосвіта і мала єдине бажання — хоч би раз виспатися, Єва знову подумала: «Як хороше було б померти!»

Крик півня наполохав молоду жінку. «Я все зроблю, — прошепотіла вона, — а потім... Ой матусю, матусю, який тягар ти поклала на мене! Лишенько, який у мене жахливий вигляд! Ні, так не можна. Коли ховали сестру, пам'ятаю, як її помили та переодягли в усе чисте, перш ніж покласти в домовину. Мені також слід переодягтися...»

Думки про скоре визволення надали Єві сили. Вона нагодувала курей, поприбирала в хаті і навіть на горищі. Відтак умилася, розчесала і заплела волосся, вдягнулась у святкове вбрання. До греблі Єва майже бігла. Та вже стоячи над водою, раптом наче почула, як хтось каже: «Що ти робиш, Єво?!» Вона злякано озирнулась, проте навкруги не було ані душі.

І тут молодиця відчула, що коїть гріх. Єва мало що знала про Бога. Учитель у школі, куди Єва ходила тільки дві зими, навчив дітей добре читати і трохи писати, але про Бога ніколи не згадував. У дванадцять років дівчинка почала відвідувати заняття в церкві перед конфірмацією, але з почутого нічого не зрозуміла й не запам'ятала. Усі ж вирішили, що вона просто соромиться. А згодом незрозумілими були для неї і проповіді, щоправда, не лише для неї. Потім настав безрадісний шлюб. І не було нікого, хто привів би дівчину до Божого світла. Але всім своїм єством Єва відчувала, як це відчувають язичники, — є Бог. І цієї миті вона також відчула Його присутність. Напередодні Єва чула пісню про те, що діти, які жили згідно з волею Божою та які померли в Господі, блаженні. «А якщо я втоплюся, то чи буде це згідно з волею Божою? — подумала нещасна жінка. — Але я вже не маю сили жити, не маю! Увечері Томіш повернеться п'яний і почне мене бити, а свекруха вміє тільки підганяти в роботі. А в мене немає сили! Невже Бог не хоче, щоб я звільнилася? Невже Він такий жорстокий? — Вона розгублено дивилась на ліс, на річку. — А якщо я після смерті не зустрінуся з донечкою? Сама я втекла б хоч і до пекла — гірше, як тут, ніде вже не буде. Але в пеклі немає моєї донечки. Таких маленьких діточок Господь бере до Себе. Ой, якби ж то мені знати, що їй там добре!»

Тільки-но Єва усвідомила, що її дитина в Господа й захищена від будь-якого лиха, Бог ураз став ближчим до неї. Їй захотілося поговорити з кимось про Бога.

...Почулися кроки. Це пастух пригнав худобу й шукав хазяйку. Пастух був високим парубком зі спотвореним давніми рубцями обличчям. Його з малих років утримувала громада, і до школи він ніколи не ходив. Єва рідко звертала на нього увагу й лише раділа з того, що він трохи пришелепуватий, бо можна було не соромитись, коли її сварили при ньому.

— Ти вже був удома, Георге? — запитала вона, аби щось сказати.

— Так, сьогодні корови чомусь погано паслися, — пожалівся він. — Коли я повертався, мені чомусь видалося, що ви на мене чекаєте. Ви збираєтеся кудись?

— Ти про що? — здригнувшись, запитала Єва.

— Ви ж одягнені в святкове.

— Так, я хотіла піти, однак тепер роздумала, — відповіла вона сумно.

— А чому? Ви в гості збиралися?

— Так, тепер хоч у гості сходжу.

— А куди ви перед тим збиралися піти?

Єва вказала на воду, і Георг, хоча його всі вважали дурним, усе зрозумів.

— Туди вам не можна, — сказав він, подавшись

уперед, наче хотів затулити собою річку. — Якось я бачив циганку, що втопилася... Очі розплющені, зуби вищирені, тіло розпухле.

— Але вона вже не відчувала болю, — тремтячи всім тілом, прошепотіла Єва.

— Звідки ви знаєте? Адже ніхто з самогубців не повертався, щоб розповісти, як їм там ведеться.

— Ой Георге, як мені хочеться про це довідатись... — промовила Єва зі сльозами в голосі.

— Мені теж.

— Я часто думаю про те, що з нами буде, коли ми помremo.

— Коли людина спить або непритомна, вона нічого не відчуває, душа її далеко. Знаєте, мені здається, що й у смерті душа уходить кудись далеко. Але куди? І що там чекає на неї? Якби ж то хтось міг розповісти...

Вони ще довго стояли на греблі в променях ясного сонця. Долина неначе розповідала їм про рай, який Син Божий, розіп'ятий на хресті, обіцяв розбійникові. Вода шуміла, ніби пропонувала: «Хто хоче, хай воду життя бере дармо»². Вони жили в християнській країні, але вони не знали Того, через Кого все звершилося, — Ісуса Христа з Назарета.

— Георге, ти коли-небудь читав про Бога? — порушила мовчанку Єва.

---

² Об'явлення 22:17.

— Ні, знаю лише те, що чув від людей. Якби мене навчили, я зміг би читати ту велику книгу, що лежить у вашій кімнаті на шафі. У ній, мабуть, багато написано про Бога.

— У тій книзі? — пожвавішала Єва. — Коли так, ми візьмемо її й прочитаємо.

— Справді? Хочете, я збігаю по неї?

— Авжеж! Тільки залиш усе як було, щоб нічого не помітили, і дрова кинь у піч, — попросила вона.

Відчувши втому, Єва сіла в затінку й схилила голову на руки. На серці в неї полегшало.

Георг повернувся з книгою, і Єва обережно розгорнула її на тому місці, де лежала закладка. Як вона хвилювалася, сподіваючись довідатися про Бога, Який узяв до Себе її крихітку!

«Так — бо — Бог — полюбив — світ — що — дав — Сина — Свого — Однородженого — щоб — кожен — хто — вірує — в — Нього — не — згинув — але — мав — життя — вічне»³, — по складах прочитала вона.

— Послухай, Георге, Бог полюбив світ!..

— Там так написано?

— Авжеж! Може, Він любить і нас із тобою? — нерішуче запитала Єва.

— Якби ж це було так! Мене ніхто ніколи не любив, — сумно зітхнув він.

---

³ Івана 3:16.

— Мене також...

Вони зажурено подивились одне на одного.

— Але що означає «віддав Сина Свого Однородженого»? Кому Він Його віддав? Єво, я знаю, є така пісня, її співають на Різдво: «Дитя подарував нам Бог, дав Сина нам Свого». Бог дав немовля, мабуть, це Син Божий?

— Авжеж, це Ісус Христос, Син Божий! Але задля чого Він народився? — не заспокоювалась Єва. — А ось написано: «Щоб кожен, хто вірує в Нього не згинув, але мав життя вічне». Але що означає «не згинув, але мав життя вічне»?

Обоє задумливо помовчали.

— Знаєте, — почав Георг, — коли щось гублять, кажуть — пропало. Я гадаю, якби ви стрибнули в воду, тільки ви не ображайтеся, пропали б ви для Бога, згинули.

Єва потушила очі.

— Георге, будь ласка, не розповідай про це нікому.

— Ні, хіба можна! Я ж знаю, це через біль...

— Донечка моя для мене тут також пропала, та якби я там її знайшла, ми були б разом. Але ж ми не з Богом, ніколи не думаємо про Нього. Може, ти й думаєш, а от я — ні. Через те ми й такі пропаці.

Дзвони сповіщали про закінчення богослужіння. Єва стривожилася, згадавши про обід. Треба було починати жити наново! Але як їй, пропашій, жити, коли дитя її в Бога, а вона так далеко від Нього і навіть не знає, як до Нього прийти. Дорогою, що вела з сусіднього села Підлиповець, ішли люди з церкви, розділившись на невеличкі гурти. Серед них були й Зарадська з сином. Мірошничиха ступала впевненим кроком і в своїх накрохмалених спідницях нагадувала корабель. Навколо неї юрмилися родичі та сусіди, які не хотіли втратити нагоду побалакати з багатою господинею.

— Коли пан пастор сказав у проповіді, що ми повинні допомагати одне одному, я одразу згадала про тебе, Катерино. Ти ж усім допомагаєш, — підлестилася до неї одна з жінок.

— Авжеж, хто може сказати, що я хоч колись учинила кому кривду, — гордовито промовила Зарадська.

— Слухай-но, — сказала інша жінка, — а в тебе ж новий сусіда з'явився. Лісопильню, що в Бочині, продано, і, знаєш, купив її для лісника Андрія його син.

— Що ти кажеш?! Михайло Мурані? А хіба він повернувся?

— Так, нещодавно. Однак лісопильню він купив ще раніше. Її вже записано на старого.

— А чому Михайло не записав її на себе? Світ не бачив такого — на старого! Нині він живий, а завтра — нема його.

— Такого в селі ще не було, — погодилися жінки.

— А ви вже бачили Михайла? — поцікавилась мірошничиха.

— Ні, наш Мартин зустрів його в Липовцях, коли купував там ліс. Але ж від Мартина годі чогось добитися. Навіть не подивився, чи гарно Михайло одягнутий. Спостеріг лише, що той відпустив бороду та розмовляє привітно. Ото б довідатися, чи одружений він! Приїхав він сам. Його старі все ще мешкають у своїй хижці, а він влаштовує їм житло на лісопильні. Сказав би хто старому, що з усіх його дітей тільки Михайло піклуватиметься про нього у старості, — не повірив би. Хлопець був неслухняний! Скільки мати сліз пролила, коли він утік! І всі ці роки від нього жодної звістки не було.

Підійшли до роздоріжжя, тепер лише трьом жінкам було по дорозі з мірошничихою.

— Поглянь-но, тітонько, — вказала одна з них на дорогу, — Ганна тебе виглядає.

— А я й не знала, що вона теж була в церкві, — здивувалася Зарадська.

— Як гарно вона вбрана! — зітхнула інша жінка. — Стрічки всі шовкові.

— А чом би й ні? Вона ж не з порожніми руками прийшла в дім. А відтоді, як померла її свекруха, Ган-

на сама дає раду господарству, — з гордістю промовила мірошничиха, милуючись дочкою. Синя корсетка, рожевий фартух із блискучого шовку, ясноблакитна шовкова хустинка, білі батистові рукави й пишна спідниця — усе підкреслювало її стрункий стан. Але вираз молодого й квітучого обличчя був недобрий. Неподалік стояв чоловік Ганни — високий, худорлявий, років тридцяти, з доброзичливим обличчям. Загрубілі мозолясті руки свідчили, що це справжній трудівник.

— Матінко, приходьте до нас сьогодні, — запросила донька, привітавшись.

— А чому це ти мене раптом запрошуєш? — здивувалася мірошничиха.

— Просто так.

— Ви вже давно не були в нас у гостях, — додав чоловік Ганни. — Нехай і Томіш із Євою приходять.

— Ти що таке кажеш? — насупилася Ганна. — Навіщо нам Єва? Нехай Томіш приходять сам, з нею все одно ні про що не побалакаєш.

Пообіцявши прийти, мірошничиха попрощалася з дочкою. Дорогою її наздогнав Томіш. Зазвичай після церкви він ішов із приятелями до корчми й повертався додому лише ввечері. Однак сьогодні його ніхто не запросив, бо всі знали, що напередодні він поховав дитину. Але самому Томашеві батьківство було не в радість. Був би то хоча б хлопчик... Мірошничиха поглянула на сина, який обличчям так

походив на сестру. Ставний хлопець, до того ж і вправний — усе в ньому свідчило про недавню військову службу. А синювато-сірий костюм, такий схожий на мундир, ще більше підкреслював його хвацькувату вдачу. От іще б офіцерського кашкета на золотаві кучері... Коли Томіш усміхався, він був по-справжньому вродливим. Недарма мірошничиха пишалася сином. Але зараз він був невдоволений усім на світі. Мати давно вже зрозуміла, що не слід було нав'язувати синові наречену. Що й казати, Єва йому не до пари, і неспроможна вона ощасливити її сина. «І чому вона не померла? Адже за нею майже не доглядали, а вона все ж таки вижила. І тепер ходить по хаті, наче привид».

— Ганна з Мартином запрошували зайти до них після обіду, — сказала мати, коли вони вже підходили до млина.

— Чого б це? — пробурмотів Томіш.

— А чом би нам та й не посидіти разом? Я пообіцяла, що прийдемо. — У відповідь Томіш тільки знизав плечима.

— Ти вже чув про Михайла?

І мірошничиха повідала синові все, що почула від жінок про лісопильню та її нового власника. Відтак запропонувала:

— Як будемо зараз проходити повз них, зайти спитай, чи не розпиляє він нам того великого дуба.

— Іще чого! Піду до них, наче стара цікава баба! Наче мені нема кого послати!

Відповідь сина не сподобалася мірошничисі, але вона, й оком не моргнувши, продовжила розмову.

Єва ще здалеку помітила чоловіка та свекруху й швиденько накрила на стіл. За обідом ці двоє продовжували свою розмову, не звертаючи на Єву ніякої уваги. Пообідавши, стара Зарадська пішла до хліву, а Томіш ліг у садку відпочити в затінку.

* * *

Радісним гавкотом зустрів Ганну з Мартином їхній пес. Щоправда, не встиг він лизнути в обличчя хазяїна та підбігти до хазяйки, як почувся сердитий голос Ганни, бо собака налякав її улюбленців — курчат і гусенят. Підібгавши спідниці, Ганна намагалася пройти до кухні й не забруднитися. Але це було не легко — усюди на подвір'ї були калюжі та багнюка. Та й у кухні, нещодавно побіленій, було не дуже чисто. Птахи розгулювали тут і там, а крім них у хаті мешкали ще й кролі, для яких не вистачило місця в хліві.

У кімнаті молоденька нянька колисала піврічну дівчинку, як дві краплі води схожу на матір. Батько схилився над люлькою, і дівчинка простягла до нього свої рученята.

— Ти не спиш, Ганнусю? — ласкаво заговорив до доньки Мартин. — Тебе навіть не вмили, і сорочечка брудна.

Скинувши піджака й кашкета, він узяв дівчинку на руки й пішов садом до річки.

— От я її й умив, — сказав він дружині, коли повернувся. — Дай нам чисту сорочечку переодягтися.

— Дай мені спокій! Ти ж бачиш, я з обідом пораюся. Нянька вам усе дасть.

— Ганно, чому ти одразу сердишся? Це ж не годиться, коли дитина така замурзана.

Кинувши сердитий погляд на чоловіка, Ганна відвернулася. Мартин сам переодягнув доньку й вийшов із нею в сад, аби не заважати дружині готувати частування.

Якби в Мартина запитали, чи щасливий він, це питання його б дуже здивувало. Він мав усе необхідне для щастя: багатство, здоров'я і вродливу дружину. Щоправда, Ганна вийшла за нього не по любові, тоді як він кохав її всім серцем і намагався бути по-блажливим. Любив він і доньку. Але іноді на душі ставало тяжко. Його засмучувала холодність дружини до нього та її байдужість до дитини. Ганна годинами могла вовтузитись зі своїми птахами, залишаючи дівчинку на няньку. Коли Мартин, бува, й наважувався дорікнути дружині, то закінчувалося це сваркою. Ні в чому не знаходили вони згоди. Якщо Мартин любив поратися коло худоби і знався на ній, то Ганна й чути про неї не хотіла, — довелося все продати. Робітники, які були йому до вподоби, не подобалися дружині. Останнім часом Мартин побоювався, що

жінка викурить із дому його молодшого брата, який саме повернувся з військової служби. І що тоді робити? Адже брат — це не робітник, якому можна вказати на двері. Братові належить частина маєтку.

Однак побоювання Мартина не справдилися. Ганна зустріла брата дуже привітно. І от уже проминуло кілька тижнів, як Йосип повернувся, а в хаті було тихо й мирно.

Мартин задрімав, і йому наснилося, начебто дружина з його братом косять траву. А потім Ганна накрила поснідати й так привітно усміхнулася до Йосипа, що Мартин навіть уві сні зрадів.

Тим часом прислуга та нянька прибирали в домі. Ганна постелила чисту скатерть і сама причепурилася. Вона все ще вдягалася в біло-рожеве, неначе наречена, темним у її вбранні був тільки широкий темно-синій фартух — щоб не забруднитися коло плити.

Не встигла Ганна занурити останній шматочок тіста в кипляче масло, як двері відчинилися, і на порозі з'явився вродливий парубок. Хазяйка почервоніла до кінчиків волосся.

— Йосипе, ти вже повернувся додому! — вигукнула вона.

— Як бачиш, — Йосип міцно потиснув простягнуту йому руку. — Невже це ти для мене печеш?

Вони довго дивилися одне одному в вічі.

— Я не знала, що ти так скоро повернешся. Однак зараз я пригощу тебе першого, — радісно про-

мовила Ганна, і голос її не можна було впізнати. —
А чому ти так рано?

— Трапилася підвода, на якій я й привіз машину. А хіба ти не рада, що я поквапився?

— Та що ти, нам тебе так не вистачало!

Притрусивши печиво цукром, Ганна посунула вазочку до Йосипа.

— Пригощайся, поки я приготую тобі щось попоїсти.

— Не поспішай із цим. Дай мені лише трохи молока до печива, я не голодний.

Насвистуючи й перестрибуючи через сходинки, Йосип піднявся на горище, аби переодягтися. Ганна принесла йому води вмитися. Чоловікові навряд чи сподобалася б та опіка, яку Ганна виказувала до його молодшого брата, але чоловік нічого не бачив, бо міцно спав. Розбудили його перед самим приїздом гостей. І він, побачивши веселих брата з дружиною та причепурену донечку, і собі зрадив. Він почувався справді щасливим.

Розділ 3

Єва довго дивилася вслід чоловікові та свекрусі, потім окинула поглядом спорожнілу кімнату. Втоплена самотністю, вона б із радістю пішла в гості до Ганни з Мартином, хоча й не любила в них бувати. Але ніхто й словом не об-

мовився про запрошення. Воңа ще гостріше відчула те зневажливе ставлення, яке завжди виказували до неї чоловік та свекруха. Можна було б піти на кладовище, але не можна залишати дім напризволяще.

Якби з нею був Бог!.. Але вона пропаща. Іще ніколи Єві не було так безнадійно самотньо. Туга стискала серце, і не було куди втекти від цієї туги-печалі. «Може, Біблія мене втішить», — раптом подумала вона. Але читати тут, у хаті, не хотілося, і Єва пішла до річки. Дві горлиці опустилися поряд із нею на траву. «Ось і пташки всі парами, тільки я самотня! Чоловік покинув мене саму в цьому горі... І навіщо тільки я живу на світі!»

Єві пригадалося, як одного разу вона вийшла в садок розбудити Томаша, як схилилась над сплячим чоловіком і поклала тремтячу руку йому на плече, як чекала всім єством ласкавого погляду, ладна пригорнутися до його грудей. Але Томіш прокинувся й брутално відштовхнув руку дружини.

Цей спогад примусив Єву внутрішньо здригнутися, наче все відбувалося знову. «Бачити нікого не можу!» Вона розгорнула Біблію. Але книга не давала жаданої втіхи: все в ній було таємничим і незрозумілим. Але ось Єва натрапила на слова: «...І пізнай та побач, що лихе та гірке це, що кинув ти Господа Бога свого, і страху Мого над тобою нема, говорить

Господь, Бог Саваот»⁴. Потім погляд ковзнув вище: «Бо дві речі лихі Мій народ учинив: покинули Мене, джерело живої води, щоб собі подовбати водозбори, водозбори поламані, що води не тримають»⁵. Потім знову повернулась до прочитаного й стала читати далі: «Тому то хоч би ти й помилася лугом, і мила багато собі зажила б, проте плямою буде вина твоя перед обличчям Моїм»⁶.

«Немає в мені страху Божого, — думала Єва, — покинула я Бога. А Він мене б утішив. Але тепер мені вже не відмитися, та й не пробачить Він мені». Вона боялася перегорнути сторінку, аби не прочитати ще страшніші речі. Поринувши в глибокі роздуми, вона не почула кроків, що наближалися. Здригнувшись від несподіванки, Єва підвела очі, сповнені туги, на незнайомця, який саме вітався з нею. У його погляді була якась незвичайна теплота.

А тим часом незнайомиць, одягнутий як городянин, запитував з усмішкою:

— Ви читаете Слово Боже?

Єва несміливо кивнула, а серце її забилося від радості. Молодий чоловік сів на траву, наче відчув бажання Єви. Знявши капелюха, він звернувся до неї:

---

⁴ Єремії 2:19.

⁵ Єремії 2:13.

⁶ Єремії 2:22.

— Я чув, у вас горе. Ви повернули свого первістка Небесному Отцю.

«Як гарно він сказав», — подумала Єва. Розмовляючи з цим чоловіком, вона не відчувала своєї звичайної сором'язливості.

— Так, у мене померла донечка.

— Я від усього серця співчуваю вам. Але Христос сказав: «Печаль ваша на радість буде».

— Тільки не моя, — ледь чутно промовила Єва.

— Дозвольте, я прочитаю вам обітницю з Біблії.

Як спраглий дивиться на воду, так Єва дивилась на Священну Книгу. Незнайомець читав:

— «...Віруйте в Бога, і в Мене віруйте! Багато осель у домі Мого Отця; а коли б то не так, то сказав би Я вам, що йду приготувати місце для вас? А коли відійду й приготую вам місце, Я знову прийду й заберу вас до Себе, щоб де Я — були й ви»⁷. От бачите, в домі в Бога багато місця. Він узяв до Себе вашу донечку, візьме й вас належного часу, і ви зустрінетесь. Адже це чудово! Я не мав би втіхи, якби не був упевнений, що й мій первісток у Господа.

— У вас теж померла дитина? — співчутливо запитала Єва. — Але ви з нею обов'язково зустрінетесь, бо ви ж не пропащий, як я...

— Дякувати Богові, я не пропащий, бо Він відшукав мене.

---

⁷ Івана 14:1-3.

В очах незнайомця Єва побачила непідробне співчуття.

— Може, це ви знайшли Його? — перепитала вона.

— От що написано: «Знайшли Мене ті, хто Мене не шукав, відкрився Я тим, хто не питався про Мене!»⁸

— Не розумію, — прошепотіла Єва.

— Не розумієте? Тоді уявіть, наче у вас загубилось улюблене ягня. Ви шукаєте його, кличете, а воно й не думає про вас. Але ось воно почуло ваш голос і побігло вам назустріч. Про це тут і написано: «... хто Мене не шукав, відкрився Я тим».

— А що ви робили, щоб Бог знайшов вас?

Незнайомиць почав гортати Біблію.

— Мені нема в кого про це запитати, — наче вибачаючись, промовила Єва. І раптом вона відчула таку довіру до цього незнайомого чоловіка, що розповіла йому про все: і про розмову з Георгом, і про вірш «Так бо Бог полюбив світ...», і про те, як відчула, що вона пропадає. Вислухавши її, незнайомиць у відповідь прочитав: «Бо Бог не послав Свого Сина на світ, щоб Він світ засудив, але щоб через Нього світ спасся»⁹. І ще: «Син бо Людський прийшов, щоб

---

⁸ Римлян 10:20.

⁹ Івана 3:17.

знайти та спасти, що загинуло!»¹⁰ Господь Сам сказав: «Загинулу вівцю відшукаю, а сполошену поверну, а поранену перев'язу, а хвору зміцню»¹¹. От бачите, Він мене любив, ще коли я був пропащим, «загинулим» грішником. Він шукав і знайшов мене, заблудлого сина. Він перев'язав мої рани. Господь і вас любить та шукає вас: «Прийдіть до Мене, усі струджені та обтяжені... і знайдете спокій душам своїм»¹².

— Я побігла б до Нього, якби знала куди! — Єва навіть сплеснула долонями.

— Ось, — незнайомець дивився в небо, — Він там, Він усе бачить і чує. І Він чекає на вас. Розкажіть Йому про все, що у вас на серці, і Він відшукає вас. Адже Господь так любить вас, що за вас помер.

Єва звела очі на яскраву небесну блакить і наче заціпеніла. Потім, озирнувшись навколо і не побачивши дивного й чудового незнайомця, відкинулася на траву. Уперше за багато тижнів вона заснула спокійним сном. І наснився їй Добрий Пастир. «Я відшукав тебе, ти — Моя, — казав Він. — Читай Моє Слово, вір йому, намагайся виконувати Мої заповіді, і ти прийдеш туди, де твоя маленька донечка».

---

¹⁰ Луки 19:10.

¹¹ Єзекііль 34:16.

¹² Матвія 11:28,29.

Томіш із Йосипом голосно сперечалися за столом. Йосип невдало пожартував, і, образений, Томіш вибіг із дому сестри. Ні, наступної неділі він розважатиметься, як сам побажає. Нехай тільки хтось наважиться заперечувати. Він не дасть поховати себе живцем на цьому млині! А все через дружину! Та хоча б гарною була, але ж ні — зареваний привид! От якби він тоді не послухався матері... Інші вихваляються дружинами, а він зі своєю й на люди показатися не може.

Томіш зупинився. У траві, розкинувши руки, наче забула про все на світі, лежала молода жінка. Томіш підійшов ближче й мимоволі здригнувся. Єва, усміхаючись, спала безтурботним сном. Її обличчя ще ніколи не було таким прекрасним. Томіш відчув клубок у горлі: «Спить і забула про своє горе». Він згадав, як Єва ледве йшла з кладовища. «Лежить біля дороги, немов жебрачка! Не можна було залишати її саму». І чим далі дивився він на дружину, тим дужче стискалося в нього серце. «Як я міг не помічати її вроди?! Якби вона завжди так усміхалась, навіть Ганну не можна було б з нею порівняти». «Дружину ти, з усього видно, самою травою годуєш...» — пригадалися йому слова одного з приятелів. Але ж мати, коли вони виходили, усе позачиняла й забрала з собою ключі. Що ж вона їла, коли

все під замком? Черствий хліб? Він намацав у кишені шмат пирога — Мартин умовив прихопити для Єви. «Мартин подумав про неї, а от я, чоловік...» Від думки, що сказали б люди, коли побачили б тут Єву, Томіш аж за голову схопився. Слід було розбудити дружину. Він тихенько покликав її, і Єва прокинулася. Її великі темні очі сяяли радістю.

— Ходімо, чого тут лежати, — тихо промовив Томіш і побачив, як потьмянів погляд дружини. І так йому від цього стало важко на серці, що він, не чекаючи, поки дружина підведеться, пішов додому. Але через кілька кроків Томіш озирнувся. Єва стояла біля води і, притискаючи до грудей книгу, схожу на пісенник, дивилась у небо. Вона була так само прекрасна, як і тоді, коли спала. Відчувши на собі погляд, вона враз ніби поникла й пішла слідом за чоловіком. Мовчки підійшли вони до оселі.

Томіш уместився на зрубаному дереві й простягнув дружині пирога.

— Візьми, це тобі від Мартина, — сказав він якось незвично м'яко. — Ну що ти так дивишся?

— Ти ніколи не пригощав мене. Дякую.

Єва присіла віддалік і почала їсти. Томіш спостерігав за дружиною. Здавалося, ніби вона не голодна.

— Що ти робила весь цей час?

— Читала біля річки, — ледь чутно промовила Єва.

— Пісенника?

— Ні, Біблію.

«Вона втіхи шукає», — промайнула в нього думка.

— Ти не повинна так тужити, — всупереч власній волі суворо промовив він. — В інших людей також помирають діти.

— А я й не буду. Адже донечці там краще.

Слова дружини боляче вразили Томаша.

— Ти, звичайно, образилась, що ми не взяли тебе до Ганни та Мартина...

— Мені нічого там робити. Ганна мене на дух не переносить, так само, як і ви.

— А за що мені тут дорікати? — вже іншим тоном кинув Томіш і побачив, як після його слів Єва притисла до грудей книжку, наче шукала в неї захисту, і йому стало соромно.

— Ти ж знаєш, чого все так, — уже лагідніше почав він. — Якби ви з матір'ю нас не надурили... А тепер, лише тебе побачу, так і пригадую, що дозволив себе обкрутити.

Єва перемінилася на обличчі.

— Хіба я тебе обкручувала?! Та я ж тебе до весілля і в очі не бачила! А мати мені ніколи не казала, який у мене посаг. Я весь час умовляла її не віддавати мене заміж... Краще б вона мене з дому вигнала... Але твоя мати вмовила, казала, що у вас мені буде добре. Я й повірила. Ти мені, щоправда, нічого не обіцяв...

По блідому обличчю Єви текли сльози. Томіш був уражений словами дружини. Усі два роки її й не чути було в хаті, і раптом... І таки ж її правда!

— Не будемо більше про це. Минуле не повернеш. Знаю, тобі несолодко велося тут. Я тебе бачити не хотів, злився й присікувався до тебе, що незграбна та невміла господиня, — Томіш замовк. Він відчував, що повинен сказати: «Пробач мені», — але не міг вимовити цих слів.

Єва, вражена, стояла нерухомо, все ще притискаючи до себе Біблію.

— Я тобі вірю, — нарешті промовила вона, і голос її бринів такою ласкою, з якою до Томаша не зверталася навіть рідна мати. — Адже я боялася вас, через те й руки в мене опускалися. Але тепер усе буде інакше, — Єва усміхнулася.

«Це тому, що я лагідно поговорив із нею», — зрозумів Томіш.

Вони увійшли в дім. Єва заходилася коло вечері, а Томіш не міг відвести від неї очей. Побачивши, що відра порожні, він пішов до криниці по воду. А перед очима стояло вродливе й таке сумне обличчя. «Чому я так до неї ставився?! Адже вона не заподіяла мені нічого поганого», — ця думка не давала йому спокою.

Єва вийшла у двір по відро.

— Я сам віднесу, — Томіш хотів сказати це привітно, але вийшло різко та суворо. Єва начебто нічо-

го й не помітила. «Вона до цього звикла», — сердячись на себе, подумав Томіш.

Повернулася стара мірошничиха, і дім сповнився її лайкою та криком. У корів мало молока, мабуть, їх зурочено. У водостоку два мертві кролики. Ні на кого не можна покластися. Потік лайки обрушився на Єву. Томіш, наче вперше почувши це, усвідомив, як мати поводить з його дружиною. Йому пригадалися слова: «Твоя мати вмовила, казала, що у вас мені буде добре...»

Бліда, губи дрижать — Єва подавала воду свекрусі.

— Годі, мамо! — Томіш так гримнув на матір, що обидві жінки здригнулися. — Послала б краще по когось, хто зарадив би коровам. Єво, сходи по тітку Скулкову.

Єва слухняно вийшла, але у дверях озирнулась на чоловіка. У Томаша від її погляду потеплішало на серці.

— От що я скажу тобі, мамо, — почав він, коли вони залишилися вдвох. — Не смій знущатися з моєї жінки. Хіба таке життя ти їй у нас обіцяла?

Мірошничиха на мить сторопіла.

— Це ти мені кажеш?! А сам як із нею поводишся? Хто їй присягався в коханні перед вівтарем? Якби вона не була такою дурною й розповіла людям про твоє кохання, ото б усі здивувалися! Дитинка, якщо вже на те пішло, такою слабенькою була й померла також через твоє «кохання». Тож помовч!

Довго ще стара Зарадська дорікала синові, навіть не помітивши, що той утік у садок. Він був ладний роздерти себе. Йому пригадався зимовий вечір, коли він прийшов додому п'яний. Єва, тоді вже зовсім слаба, збивала масло. Він, гримнувши на неї, забавив сироватки. І коли йому, п'яному, видалося, що вона мляво рухається, він жорстоко побив її. Вона довго лежала непритомна, а вночі, передчасно, народила дитину.

Томіш закрив обличчя руками. Як він міг забути про це? І він справді присягався їй у коханні, і де — в церкві! А вона нині сказала: «Ти мені, щоправда, нічого не обіцяв». І дитина, його дитина, померла! Томаша охопив такий біль, що він ледве стримувався, щоб не закричати.

Почулися кроки. У хлів, куди він забрів, наче хотів заховатися від докорів сумління, увійшла тітка Скулкова, а за нею з'явилася Єва. Тільки б вона не зупинилася коло нього, щоб не бачити її сумних очей!

— Це ти, Томіш? — Єва була налякана виразом його обличчя.

— Тільки не бійся мене, — вперше після весілля Томіш узяв дружину за руку.

— Відпусти, мене мати чекає, треба йти, — Єва спробувала вивільнити руку.

— Нікуди ти не підеш.

— Ти що! Ми ж повинні їй допомогти...

— Нема в корів ніякої хвороби, я їх оглянув.

Єва не наважувалася заперечувати. Їй здавалося, що вона чує, як калатається її серце.

— Послухай, я хочу, аби ми жили інакше, — тихо промовив Томіш після тривалого мовчання.

— О так! — вихопилося в Єви. — Я все робитиму... — почала вона, не підводячи очей на чоловіка.

— Ти й так усе робиш, — Томіш знов узяв її руку. — Я хочу, аби ти не боялася мене.

— А я й не боюся.

— Але ж боялася, узимку ще боялася.

Томіш помітив, як Єва затремтіла.

— Ти тоді п'яний був...

— Прости мені за те, що я тоді накоїв... благаю тебе!

Якби земля почала перевертатися в неї під ногами, це не так би її вразило, як щойно почуті слова. «Так-бо Бог полюбив світ...» — сплигло їй у пам'яті. Виходить, Бог подарував їй та її чоловікові часточку Своєї любові, якщо вона чує від Томаша такі слова! Ще вранці, біля річки, вона думала, що ніколи не пробачить йому, і от пробачила...

— Ти простиш мене, Єво? — голос Томаша дрижав.

— Бог нехай простить тебе! А я тебе прощаю, Томіш!

Єва побігла, а Томіш кружляв садом до самісінької ночі і, лише коли всі поснули, повернувся до хати.

Серед лісу, оточена садочком, стояла стара хижка родини Мурані. Три покоління Мурані, змінюючи одне одного, жили тут, охороняючи панський ліс.

Рано-вранці старий лісник Андрій рубав дрова неподалік від хижки. Працюючи, він і не помітив, що хтось прямує стежкою. Вродливий молодий чоловік, років із тридцять, просто вдягнутий, наблизився до старого.

У небі яскраво сяяло ранішнє сонце і, здавалося, усміхалося з вишини. Так само сяяло широкою усмішкою обличчя молодого чоловіка. Він стиснув в обіймах старого.

— Доброго ранку, тату! Дай-но я тебе зміню.

Від подиву старий лісник випустив із рук сокиру.

— Михасю, це ти!

— Дозволь же мені порубати цю коряжину.

— То зачекає, я лише хотів прибрати її з дороги, — відмовляв його старий.

Михайло розсміявся і, скинувши піджака, кількома ударами розколов корча. Старий з любов'ю поглядав на сина. І в його погляді було видно і повагу, і гордість. Батьки рідко так дивляться на синів, частіше буває навпаки. Раніше Михайлові не випало відчути на собі батьківську любов. За молодих років лісник Андрій нажив лихої слави: пиячив, бив

дружину й дітей. Саме Михайло завжди заступався за матір, намагаючись утихомирити батька. Через батька він і з дому пішов, коли не на жарт посварився з ним. Тепер про це соромно було й згадувати.

А сталося так. Михайла визнали непридатним до військової служби. Повернувся він додому напідпитку, а батько візьми й присікайся до матері. Схопив тоді Михайло батька за плечі, виволік із хати й зачинив у сіннику. Випустив лише вранці.

— Піду я від тебе, батьку, — сказав він тоді. — Ти не змінишся. Я раніше не міг із тобою впоратись, а тепер, може статися, що й заб'ю. А це — страшний гріх. То ліпше піду, доки лихо не скоїлося, і ліпше нам ніколи не бачитись.

Як сказав, так і вчинив. Пішов уночі з дому, і довгі роки про нього не було жодної чутки. І от тепер повернувся, сумирний, немов ягня. «Як людина може змінитися», — думав старий лісник. Михайло одягнув свого піджака, і вони разом пішли до оселі.

— Синку! — кинулася до Михайла мати. Михайло притиснув її до грудей і гладив по волоссю, наче дитину заспокоював. Дивним видавалося, що в цієї маленької, тендітної жінки такий високий, дужий син, який міг підхопити її й понести, немов дитину.

— Мені було там дуже самотньо, мамо. Та й роботи ще немає, тож я вирішив побути ще трохи з вами. То як ви живете, що новенького?

— Ми, дякувати Богові, здорові. От лише не прибрано в хаті, — із прикрістю мовила стара.

— Нічого, зараз усе зробимо. Погода сьогодні гарна, то, може, винести постіль провітрити? — і, не чекаючи відповіді, Михайло заходився хазяйнувати. Старий кинувся йому допомагати. Мати прибрала в кімнаті й відчинила вікно — пам'ятала, що синові це завжди подобалося. Опісля постелила свіжу скатертину й поклала на стіл хліб. Коли батько з сином повернулися з подвір'я, усе вже було готове. Михайло помолився, і родина почала снідати. Не часто в родині Мурані на сніданок бувало молоко, але сьогодні мати налила всім, аби син не відмовився.

Старий Андрій мав звичай запивати їжу не молоком, а дечим іншим, але відтоді, як повернувся Михайло, старий чарку й до рота не підносив. Незручно було перед сином, бо той став зовсім іншою людиною. Батьки дивувалися з того, що син так часто читав Біблію та говорив про Бога. Він жив наче в якомусь іншому світі. І відтепер зранку, під час сніданку, мати щоразу обговорювала з сином різні справи.

Михайло хотів однести сніданок робітникам і попросив усе скласти.

— Я піду з тобою, синку, бо я з п'ятниці там не була, — сказала мати.

— Добре, я радий, що ти підеш зі мною. А ти, батьку?

— Мені потрібно спочатку в Липовець, там будуть ліс вивозити. А потім я зайду по вас.

— Тож не будемо гаяти часу. Тільки спочатку прочитаємо Слово Боже.

Михайло приніс Біблію. Затамувавши подих, старі слухали, як син читав Священне Писання. Час від часу він зупинявся й докладно пояснював незрозумілі місця. Цього разу він читав про те, як Ісус побачив Натанаїла під смоквою.

— Так само й Бог бачить кожного, — сказав він, закінчивши читання.

Коли потім старий Андрій ішов лісом, він думав про те, що Син Божий бачить усі його вчинки — і добрі, і погані. Старий був засмучений. «Чому ж мені ніхто ніколи не казав, що Ісус завжди бачить мене?» — журився він.

Мати з сином, не поспішаючи, прямували лісовою стежкою. Михайло відхиляв кущі, відкидав корчі та каміння, щоб мати не спіткнулася. А та й не помічала ніяких каменів, такою була щасливою, що залишилася наодинці з сином. Їй хотілося розпитати Михайла про те, як йому жилося всі ці роки. Напередодні жінки розпитували про нього, і вона була змушена признатися, що син нічого про себе не розповідав. Говорив про різні країни, але найохочіше він говорив про Бога. І так гарно він розповідав, що можна було заслухатися.

— Синку, ти нам іще нічого не розповів про себе, — обережно закинула стара.

— А що тобі розповісти, мамо?

— Ти до нас сам повернувся, а чи є в тебе там хтось?

Матері здалося, що запитання спричинило синові біль.

— Той, Хто був зі мною там, мамо, Хто зняв камінь з моєї душі та зробив мене щасливим, Той прийшов зі мною й сюди.

— Хто ж це, Михасю?

— Господь Ісус Христос, мамо. Він говорить, що Він із нами в усі дні. Але ти, мабуть, питаєш про мою родину. П'ять років тому я одружився, в мене троє дітей...

— Правда, синку? Але як же вони без тебе?

— Їм, мамо, добре. Вони тепер там... — Михайло показав рукою на небо.

— Синочку мій... — у голосі матері бриніли сльози. — Тож нікого в тебе немає, бідолашний ти мій...

— Є, мамо. Хіба тому, що Господь Ісус, Який любить дітей, узяв їх до Себе, я їм більше не батько? Я їх не втратив, як ти мене колись.

— Добре, синку, що Господь тебе так утішив. Але ж ти не можеш побачитися зі своїми діточками, по-розмовляти. Вони тобі навіть листа не напишуть, і ти ніколи нічого про них не знатимеш.

— Одне я знаю напевно: вони там, де їх «удень сонце не вдарить... ані місяць вночі»¹³, де «не будуть голодні вони, ані спрагнені»¹⁴, де «витре сльозу Господь Бог із обличчя усякого»¹⁵. Не буде в них більше ані болю, ані скорботи, і житимуть вони вічно. Не плач, мамо, ані за ними, ані за мною. Я знаю, що їм там добре.

Розповідь Михайла так вразила матір, що вона довго не могла заспокоїтися.

— Мамо, в мене були син і дві дочки. Якби ти їх бачила, моїх золотокосих голубок...

— Як ти, мабуть, страждав, синку...

— Пам'ятаєш, як мені шкода було двох голубів, що їх уніс шуліка? То що казати про той біль, якого я зазнав, коли смерть відібрала в мене сина. Він, бідолашний, помер від дифтериту. «Тату!» — було його останнє слово. У мене на руках помер мій первісток, моя радість, моя гордість! Скільки надій я покладав на нього! Але цією скорботою Бог перемінив мене, і тепер я кажу: Господу хвала й слава за все, і за те, що Він узяв від мене дітей на якийсь час, а не назавжди. Коли потім Він хотів узяти від мене моїх голубок, усе було інакше. Я почав молитися: «Отче мій! Якщо це не може обминути мене, нехай Твоя воля буде...»

---

¹³ Псалом 121:6.

¹⁴ Ісаї 49:10.

¹⁵ Ісаї 25:8.

Михайло замовк, і мати не наважувалась його розпитувати. Назустріч ішли двоє робітників, і бесіда урвалася.

Пізніше, коли старенька сама, без Михайла, поверталася додому, вона міркувала над тим, що син ані словом не згадав про свою дружину. Може, вона теж померла, але тоді син сказав би, що їй добре в Господа. А якщо вона жива, тоді чому син повернувся сам? Можливо, двом їм бракувало грошей на дорогу?

«Він іще все розповідь», — заспокоювала себе мати. Обличчя онуків виникали в неї перед очима. Їй доводилося ховати дітей, але вона ніколи не думала, що вони можуть потім десь жити. А якщо вони в Господа, то, може, Він і її візьме до Себе? Адже Михасик вірить, що зустрінеться зі своїми діточками. Мати відчувала, що її син був тепер не таким, як усі.

Розділ 6

Біля підніжжя Липовецької гори, схили якої влітку були вщерть усіяні полуницями, родині Мартина Лані належала велика лука. Зазвичай Лані не займалися заготівлею сіна на зиму, а згодовували його скотині ще влітку. Через два тижні по тому, як мірошничиха з сином приходили в гості до Мартина Лані, Йосип Лані подався на луку косити траву. Мартина не було вдома, тож Ганна вирішила запрягти волів і поїхати по траву.

Ліс сумовито шумів, наче вторував переживанням молодій жінки. Сьогодні Ганна не покрикувала на волів своїм дзвінким голосом і думки її витали далеко. Вона знову згадувала минуле, коли спалахнуло в її серці кохання до вбогого Яна Прибіса. Ще півтора року тому Ганна присяглася собі, що залишиться вірною тому чистому коханню. А сталося так, як передрікала її мати. Образ Яна потьмянів. Але зовсім не через те, що Мартін заволодів її серцем. Ганні навіть недобре зробилося, коли вона згадала про чоловіка. Ні, ніколи не зможе вона його покохати. Жінка притисла руки до обличчя, однак уже за хвилину гордо підвела голову.

«Так, я кохаю Йосипа дужче за Яна, то й що з того?»

«Але в тебе є чоловік», — промайнула думка.

«Не слід було віддавати мене силоміць за Мартина. До того ж він сам хотів, аби я полюбила його брата».

«Тільки як брата, — наче нашіптував хтось. — Ти поклялася біля вівтаря, що будеш вірною своєму чоловікові».

«Ті, що мене примусили, нехай тепер і відповідають за мої гріхи. Що я, власне, поганого роблю? Мартин ніколи про це не довідається».

Воли самі зупинилися біля скошеної луки, і Йосип, який приліг відпочити, скочив і побіг назустріч Ганні.

— Ганно, ти приїхала! — радо усміхаючись, він допоміг їй зійти з підводи. — Чого ти тут?

— Мартина немає вдома. А що, було б ліпше, якби хто інший приїхав? — запитала вона, заглядаючи йому в очі. «Він кохає мене й нині освідчиться мені в цьому».

— Адже ти знаєш, Ганно, що для мене немає більшої втіхи, як бачити тебе!

— Правда? А чому? — Ганна удавала, ніби не розуміє.

Йосип заходився мовчки згрібати траву. Ганна бачила, що він намагається перебороти себе.

«Він не відкриється мені, — злякалася вона. — Але він має це зробити!»

Склавши на підводі всю траву, Ганна пішла назбирати ягід. Через хвилювання в неї тремтіли руки. Вона знала, що вже час вирушати додому, але прагнула домогтися свого й почути від Йосипа жадані слова.

«Облиш гратися з вогнем, — знову почав напучувати її внутрішній голос. — Повертайся до чоловіка, там твоє місце, він добра людина! Не зраджуй його! Якщо Йосип освідчиться тобі в коханні, як він після цього зможе дивитися братові в вічі?»

«Ні, він повинен освідчитись мені», — твердила Ганна.

— Ганно, поїхали додому! — почула вона за спиною й знехотя озирнулася.

Йосип, блідий, стояв перед нею.

— Навіщо нам їхати додому? Хіба нам погано в лісі?

— Мені зле, — ледь чутно промовив він. — Якщо ти не поїдеш, я піду сам.

Вона поклала руку йому на плече й, не відводячи очей, прошепотіла:

— Ти гніваєшся на мене, Йосипе?

— Я? Гніваюсь?.. — Він із силою стиснув її руку. — Так, я сердитий — на себе й на цілий світ. Горе мені! Краще б я ніколи не знав тебе!

— Не муч себе. Те, що ми кохаємо одне одного, не гріх, бо ми безсилі проти цього кохання.

— Ганно! А Мартин?.. — чи то зрадів, чи то вжахнувся Йосип.

— А до чого тут Мартин? Коли він брав шлюб зі мною, він знав, що я кохаю іншого, і змирився з цим.

Мартин уже давно був удома, коли Йосип з Ганною повернулися з луки. Радість дружини так здивувала Мартина, що він і не помітив збентеження брата.

Розділ 7

У Зарадських розпочалася низка невдач. Корови так само не давали молока, а на млині зламалося колесо. Усі ці негаразди неначе чекали слушного часу, аби перешкодити Томашеві перемінити своє життя. Хоч як він старався, та все

одно не міг утриматися від брутальних окриків та ляпасів. Тільки дружину він не зачіпав, наче й не помічав її зовсім.

Відтоді, як народилася дитина, Єва спала на горищі, бо всім у хаті заважав дитячий плач. І хоча дівчинка давно померла, Єва так само ночувала в комірчині на горищі. Безбоязно спускалася вона тепер вранці з горища й охоче поралася по господарству, мовчки зносячи прискіпування мірошничихи. Коли її про щось запитували, вона привітно відповідала, але сама заговорювала лише з Георгом. Вони подовгу залишалися вдвох, доглядаючи за хворою худобою.

Якось уночі розпочалася гроза, і Томіш вирішив піднятися до дружини. Чи не моторошно їй там самій? Але він побачив, що Єва мирно спала. Від розкотів грому тремтів увесь будинок, а вона лише посміхалась уві сні, немов дитина, притискуючи до себе Біблію. «Ось де вона знаходить утіху, — думав Томіш. — Може, я зміг би виправитись, якби теж читав цю книгу, але мені бракує часу».

А гроза все не вщухала, і Томашеві було страшно. Однак від сплячої дружини поширювався такий спокій! Йому захотілося залишитись тут, поки мине гроза. Раптом Єва поворухнулась і прокинулася. Світло від блискавки осяяло кімнату. Не помічаючи чоловіка, вона склала руки для молитви й за кілька хвилин знову заснула. Ні, їй не було страшно. У глибокій задумі залишив Томіш кімнату дружини.

Пізно ввечері, повернувшись до себе в закуток, Єва поринала в читання Біблії. І Той, Хто обіцяв: «І всі будуть від Бога навчені»¹⁶, — навчав її. Тепер їй стали зрозумілими слова, які прочитав тоді незнайо-
мець: «Я знайдений тими, що Мене не шукали»¹⁷.

Єва прокидалася вдосвіта, аби встигнути хоч трохи прочитати з Біблії і, якщо виходило, поділитися прочитаним із Георгом. Нерідко хлів ставав місцем присутності Сина Божого. «Якщо мені нема чого віддати Христу, — думав Георг, — то я можу просто поклонятися Йому тут, як колись волхви».

За час, що минув після останньої розмови з чоловіком у садку, Єва прочитала книгу Буття та Євангеліє від Матвія. «Прийдіть до Мене, усі струджені та обтяжені, — і Я вас заспокою!»¹⁸ Вона прийшла до Нього, і чим ближчим ставав для неї Христос, тим зрозумілішим ставало для неї минуле. Самогубство позбавило б її вічного життя. Як вона дякувала Господу за те, що Він дав спокій її серцю! Він, Хто узяв на Себе гріхи світу.

«Візьміть на себе ярмо Моє і навчіться від Мене, бо Я тихий і серцем покірливий»¹⁹. Вона повинна була нести тягар повсякденних справ. Коли неспра-

---

¹⁶ Івана 6:45.

¹⁷ Ісаї 65:1.

¹⁸ Матвія 11:28.

¹⁹ Матвія 11:29.

ведливість свекрухи ставала нестерпною, молода жінка згадувала про лагідного серцем та покірливого Ісуса, Який ніс хреста на Голгофу, і душу її сповнював мир. Вона готова була до самої смерті нести свого хреста. Вона не переставала дякувати Богові за те, що її чоловік перемінився до неї. Після тієї незабутньої розмови в садку Єва довго не могла заснути, радіючи від самої думки, що Томіш може покохати її. Але зранку вони зустрілися так само чужими одне одному. Нелегко було пережити розчарування. Єва почала ще більше уникати чоловіка, і дедалі більше вона відчувала любов Христа.

Часто вона згадувала незнайомця, який спрямував її на шлях до Бога. Як їй хотілося подякувати йому! І от якось, повернувшись із лісопильні з палаючими від радості очима, Георг сказав:

— Молодий Мурані зовсім не схожий на інших. І як він говорить про Бога!

Єва здогадалася, що це він — її незнайомиць. Який жаль, що Георг не міг переказати їхніх бесід! Він усе розумів, він пішов би за Господом куди завгодно, але висловити це він не міг. Уже не раз йому випадало розмовляти з Михайлом. Якби й вона могла з ним зустрітися! Вона розповіла б йому, що тепер уже не пропаща. Мабуть, Михайло пояснив би їй незрозумілі місця з Біблії.

Лише через місяць заповітне бажання Єви здійснилося. Стара мірошничиха почула від когось,

що лісникова жінка знає засіб від хвороби корів. «Може, зарадить», — подумала вона й вирідила невістку на лісопильню. Одягнувши святкову сукню, Єва пішла з дому. Біля річки їй зустрівся Томіш.

— Запитай також, чи не розпиляють вони нам горіхове дерево, — Томіш пильно глянув на дружину. Довго ще проводжав він поглядом тоненьку по-стать, аж поки вона не зникла. Томіш був сердитий на себе. Адже він казав матері, що й дивитися не хоче на Єву. І ось тепер лише про неї й думає. Йому весь час спливала в пам'яті картина: Єва, самотня й покинута. То він знову й знову бачив її сплячу на лузі, то під час грози. «Після смерті дитини вона змінилася», — думав він. Як наблизити її до себе? І як не принизити себе при цьому?

Тим часом Єва підійшла до лісничової хижки. Вона раніше не раз бувала тут, але сьогодні дім Мурані вразив її. Усе було не таким — новим і якимось урочистим. У сінях настелили нову підлогу, на підвіконнях пишалися квіти в горщиках. Хазяйка привітно зустріла гостю. Вислухавши її прохання, вона одразу ж почала збирати потрібні трави.

Єва з цікавістю оглядала кімнату. Побачивши її здивування, стара Мурані запросила її оглянути весь дім.

— Як у вас гарно й чисто!

— Наш Михась полюбляє чистоту, — в голосі хазяйки бриніла неприхована радість. — Нові меблі

купив, ліжко з простирадлом. Каже, недобре, коли постіль нічим не застелено. За будинком місце для гною облаштував, і на подвір'ї тепер чисто. Обіцяв іще город розбити.

І кухня, і кімнати, і навіть горище сяяли чистотою.

«Треба, щоб і в нас було так чисто», — подумала Єва.

Стара жінка була рада розповісти комусь про сина. Вона підвела Єву до стінної шафи і з гордістю показала книжки Михайла.

— Роздивись їх, поки я все зберу, — мовила стара, виходячи з дому.

Із благоговінням переглядала Єва книжки. Були тут і книжки на іноземній мові. Переглянувши все, вона дістала з полиці стареньку Біблію. На підлогу впав знімок, загорнутий у шовковий клаптик. Єва обережно підняла його. Миловидна жінка в оточенні дітей дивилась на неї зі знімка. Поруч із жінкою стояв молодий чоловік, у якому Єва впізнала доброго незнайомця. Виходить, на знімку були його дружина й діти. Невже цей гарненький хлопчик помер? Єві на очі навернулися сльози.

— Ласкаво просимо в гості! Здрастуйте!

— Єва обернулась на знайомий голос і, побачивши Михайла, зашарілася.

— Добридень, — ніяково сказала вона. — Не гнівайтесь, будь ласка, що я розглядаю ваші книжки. Ваша матуся мені дозволила.

— Ви знайшли мій маленький скарб, — Михайло усміхався, — його ще ніхто тут не бачив. Чи, можливо, мати вже бачила?

— Ні-ні, я випадково впустила його тільки-но.

Єва подала Михайлові знімок, і той загорнув його та сховав у нагрудну кишеню.

— Сідайте, будь ласка. Мати ще збирає трави.

Єва переказала прохання чоловіка, і Михайло пообіцяв виконати його через день.

— Ну, а що ви вже прочитали зі Слова Божого?

Молода жінка вся ніби розквітла — вона так чекала на це запитання. Вона про все переповіла своєму новому другові, а потім, підбадьорена його увагою, запитала про незрозумілі місця в Біблії. Вона ладна була цілий день слухати Михайла, але тут повернулася тітка Мурані. Час було йти. Пересиливши себе, Єва стала прощатися.

— Приходь до нас у неділю, — ласкаво запросила її господиня.

Подякувавши за все, Єва пообіцяла зайти. На прощання вона простягнула Михайлові руку.

— Я проведу вас, у мене справи в селі, — сказав він.

Дорогою знову зав'язалася розмова.

— От я не розумію, — сказала Єва, — чому Христос каже, що заради Нього ми повинні ненавидіти своїх батьків, братів і сестер?

— Ці слова не слід тлумачити буквально. У Хри-

ста немає ненависті, окрім ненависті до гріха. І Він учить, що коли мати чи батько, чоловік чи жінка, син чи дочка живуть у гріху, то ми повинні ненавидіти гріх і краще нам покинути рідних, аніж зректися Бога.

Стежка бігла вздовж річки й спускалася в долину. Верби схиляли до води свої пухнасті гілки. Співали пташки. Чудовими були ці місця!

І раптом усе замовкло, неначе прислухаючись до того, що казав Михайло про зречення найдорожчого заради Господа.

— Ось дивіться, Єво, — Михайло сів на повалене дерево й дістав із кишені знімок. — Це — моя дружина. Один лише Бог знає, як я її кохав. Ми були молоді, здорові, багаті — у неї був великий посаг — і, як нам здавалося, щасливі. Однак широкий той шлях, що веде до загибелі. І от одного дня Бог відкрив мені очі й покликав за Собою. І я пішов слідом за Ісусом, а моя дружина не захотіла. Тоді Господь узяв нашого синочка. Я сподівався, що вона сумуватиме за тією Домівкою, куди пішла наша дитина. Але вона не повернулася до Бога, натомість спробувала утамувати своє горе розвагами. Невдовзі Бог забрав у нас і обох наших дочок. Це був страшний удар для дружини, але вона не захотіла змінитися, не бажала й чути про Христа. Вона тільки вмовляла мене допомогти їй в тому, що було гріхом перед Богом. Мені довелося розділити наше майно, і вона

сама здійснила задумане. Вона жила для світу, а я для Христа. Не змогли ми надалі жити разом. І от я вирішив повернутися до батьків, забезпечити їхню старість. Хіба був би я гідний Христа, якби послушався коханої дружини й почав грішити, як колись?

— Чому ж вона не схотіла? Адже вона вас кохає... — Єва роздивлялась обличчя на знімку.

— Більше не кохає, — Михайло тяжко зітхнув.

— А ви?

— Я кохаю її дужче, ніж будь-коли, адже вона гине. Я б життя своє віддав, щоб урятувати її.

— І ви змогли б до неї повернутися?

— Вона повинна повернутися до мене, — Михайло похитав головою.

— Ви гадаєте, вона повернеться?

— Якщо покається й навернеться до Бога.

Михайло охопив голову руками. Скільки було болю в цьому жесті! Якби Єва могла прийти до цієї вродливої, але жорстокої жінки й попросити її повернутися до Бога й до чоловіка! Але зараз потрібно було якось утішити Михайла. Єва несміливо поклала руку йому на плече.

— Ісус її також любить, Він не залишить вас.

Михайло взяв її руку в свою й випростався. На очах у нього були сльози, але обличчя просвітліло.

— Я вірю в це. І ви тепер знаєте, чого Господь хоче від вас. Незважаючи на біль, я не втомлююся дякувати Богові за те, що Він допоміг мені встояти

й не збочити зі шляху. Тільки прошу вас, не розповідайте нікому про мою дружину. Не хочу, щоб про неї пліткували.

— Я мовчатиму, — гаряче пообіцяла Єва. — А розповісте мені, коли щось дізнаєтеся про неї? Я молитимуся за неї.

— Обов'язково розповім!

Михайло міцно потиснув Єві руку й підвівся. Вони продовжили свій шлях.

Невдовзі їхні дороги розходилися.

— Єво, люба, — сказав на прощання Михайло, — хоч би що сталося, пам'ятайте, Бог любить вас, і краще померти, аніж скоїти гріх. Коли ми щось втрачаємо, Бог дає нам у сто разів більше. А якщо ми Його втратимо, то все для нас буде втраченим.

Розділ 8

Михайло йшов лісом, поринувши у глибокі роздуми. Раптом він почув голоси — десь неподалік.

— Повір мені, Ганно, я збочив зі шляху. Я так тебе кохаю, що, буває, мені ледве вистачає сили винести це. Повсякчас про тебе лише й думаю. Про тебе й про нього теж...

Михайло впізнав голос того, хто говорив.

— А навіщо тобі про нього думати? — перебив жіночий голос. — Адже він нічого не помічає,

я стежу за цим, він щасливий, коли я поруч із ним.

— Саме це мене й мучить. Ми кохаємо одне одного, але ти ніколи не станеш моєю дружиною.

— Що тобі ще треба, Йосипе?

— Мені потрібна ти вся, щоб ти була лише моєю. Ти повинна належати мені перед Богом і людьми. Якби ти була моєю дружиною та зрадила мене, я вбив би вас обох.

— Ти боїшся його? — розсміялася жінка.

— Ні, звичайно! Але мені дуже ніяково, коли він зі мною розмовляє. Краще б він мені ляпаса давав. Що з того, що ми кохаємо одне одного, якщо ти не можеш бути моєю?

Жінка ледь чутно відповіла щось, від чого молодший Мурані зблід. Голоси наближалися. За кілька кроків від Михайла, захищеного деревами, Ганна та Йосип розійшлися. Не оглядаючись, із понуреною головою Йосип пішов у бік села. Ганна заглибилася в ліс, щоб вийти на іншу дорогу.

Михайло наздогнав Йосипа, вони привіталися.

— Коли ви розпиляете нам те, що залишилося? — запитав Йосип.

— Незабаром. Тільки не витрачайте всі дошки, залишіть дві.

— Навіщо?

— Аби захистити ними щастя вашого брата, а можливо, його життя. І щоб наблизити ваше спасіння.

Йосип здригнувся.

— Що це у вас за жарти такі? — різко запитав він.

— Це не жарти. Хіба ви не пам'ятаєте шосту та десяту заповіді?

— Ви нас чули?! — Йосип відсахнувся, але потім майже впритул підійшов до Михайла. — Якщо ви нас викажете...

— Викажу? Кому? Вашому бідолашньому братові? Гадаєте, я зміг би сказати йому: «Твоя дружина, якій ти віддав своє серце, і твій брат, якого ти любиш, зраджують тебе»? Ви самі сказали, що, якби це сталося з вами, ви вбили б обох. Мартин нікого не вбивав би, така звістка вбила б його самого. Я нічого йому не скажу. Але ви маєте знати, що Бог усе бачить і все чує. Ви стоїте перед прірвою. Схаменіться, доки не пізно!

— Мені бракує сили! — простогнав Йосип, затуливши руками обличчя.

— Я знаю, гріх поглинув вас. Але задля того й прийшов Син Божий, щоб зруйнувати справи диявола. Просіть Його про допомогу, Він почує вас і допоможе!

— Я покінчу з цим, повірте мені! — прошепотів Йосип. — Дякую, що застерегли мене.

Насунувши кашкета на самісінькі очі, Йосип рушив у глиб лісу. Він уже не чув слів: «Хочеш власними зусиллями врятуватися від гріха, бідолашний!»

Тим часом Ганна, радісна та щаслива, поспішала до оселі матері. Дорогою вона зустріла Єву.

— То що, Єво, ти вже не журишся? — запитала вона байдуже.

— Я ніколи не забуду донечки. Але Господь поверне її мені, коли й мене візьме до Себе.

— Ти така впевнена, що будеш у Нього? Хто може це знати? — насмішкувато промовила Ганна.

— Я знаю, що Бог любить мене, — тихо сказала Єва.

— Тебе?! — Ганна засміялася. — Та як же Богові любити тебе? Рідна мати не дбала про тебе, Томіш дивитися на тебе не може без відрази, наша мати радіє, коли тебе немає поруч. І ти стверджуєш, що Бог любить тебе?

— Не моя провина, що люди мене не люблять. А от Бог любить. Я знаю, що нічим не заслужила цього, але я Йому вірю. Адже Він Сам так сказав.

Ганна розпалювалася дедалі більше:

— Цікаво мені, коли ж це ти розмовляла з Богом?

— У мене є Його Священне Слово, — відповіла Єва й зашарілася. — У вас воно теж є. Там написано: «Так бо Бог полюбив світ, що дав Сина Свого Однородженого, щоб кожен, хто вірує в Нього, не згинув, але мав життя вічне»²⁰.

— І тому ти стверджуєш, що Бог тебе любить?

— Він віддав за мене найдорожче, що в Нього було, — Свого Сина! Ісус Христос помер за мене на

---

²⁰ Івана 3:16.

хресті! Як же мені не вірити, що Він любить мене? — Уже без страху дивилася Єва на Ганну.

— Хіба лише за тебе Бог віддав Свого Сина?

— Він і за тебе Його віддав, і за твої гріхи...

Ганна схопила Єву за руку:

— Яке тобі діло до моїх гріхів? Як ти можеш таке казати? Мене всі люблять, і рідні, й сусіди — всі! Ніхто про мене слова поганого не скаже. А про тебе, святу, ніхто доброго слова не мовить, окрім хіба дурника Георга!..

«Чим я її так розсердила? — не могла зрозуміти Єва. Розлючена Ганна кинулася від Єви і вже була далеко. — Чому вона зневажає мене? І чому ніхто мене не любить?..» — Єва знову відчула холод у серці. «Томіш дивитись на тебе не може без відрази!» — усе ще лунав у її вухах голос Ганни. Ці слова завдавали їй гострого болю. Чоловік відчуває до неї відразу! Єва гірко заплакала.

«Та він же сам казав про це в садку... А що, як і Господь не любить мене, негідну? — Єва подивилась на небо. — Ні, Він не може мене ошукати. Хіба не за мене Христос помер на хресті? Хіба не був тоді й Він Сам такий самотній?»

Єва витерла сльози. Треба було поспішати.

— Де ти вешталася? По смерть посилати тебе! — налетіла на неї свекруха.

— Не займайте її, матінко, — з усмішкою сказала Ганна. — Єва розмірковувала про те, хто її любить...

Якось дивно подивився Томіш на дружину, коли почув слова сестри. Але тут його покликали до млина.

«Хто її любить...» — чулося Томашеві за гуркотом жорен. Що Ганна хотіла цим сказати?

Звільнившись, Томіш покликав Єву.

— Про що ти думала, коли йшла додому?

Єва із сумом подивилась на чоловіка, проте страху в її очах не було.

— Про різне я думала. Я сказала Ганні, що Бог мене любить, і тепер вона глузує з мене. Вона не повірила — мене ніхто не любить, то чому Бог має робити виняток.

Іще важче стало на душі в Томіша, хоча його побоювання розвіялися.

— Ганна занадто балакуча, не звертай уваги на її слова.

Уперше Томіш несхвально висловився про сестру. Почулися чийсь кроки, і їхня розмова урвалася.

Тим часом мірошничиха бідкалася дочці, показуючи на корів:

— Я вже геть усе перепробувала, якщо й ці трави не допоможуть, доведеться піти до знахарки. Не інакше, як хто зурочив корів.

— Виряди когось до ворожки, та не барися з цим, — порадила Ганна. — Хочеш, я піду? Краще, якщо за таку справу береться хтось молодий.

— Що правда, то правда. Сходи, якщо тебе це не обтяжить.

— Узавтра ж піду. Саме повний місяць буде.

Зраділа мірошничиха провела дочку.

Повернувшись додому, Ганна розповіла чоловікові про лихо, яке сталося з коровами, а також про те, що пообіцяла матері сходити в Цитково до ворожки.

— Мати вирядить Єву доглянути за господарством.

Мартин не заперечував, зауважив тільки, що шлях до Циткова не близький.

— Узавтра вранці Йосип поїде в ліс. Він підвезе тебе.

Ганна радо погодилася й почала збиратися в дорогу.

Наступного ранку Мартин провів дружину з братом до лісу й довго дивився їм услід, аж поки вони зникли в далечині.

Розділ 9

О шостій годині ранку Єва була вже в господі Мартина. У домі було не прибрано, і Єва заходилася давати всьому лад, згадуючи хижку Мурані й те, як там було чисто. Вона всюди поприбирала й провітрила кімнати. Потім вона нагріла води й викупала дитя. Мартин не міг відвести очей від Єви. Як спокійно та з якою любов'ю вона все робила!

Після сніданку, коли й собаку, який весь час лизав їй руки, намагаючись заприятелювати, було нагодовано, Єва хотіла піти на город, але Мартин запротестував.

— У тебе й удома роботи вдосталь. А незабаром уже обід треба готувати.

Єва не сперечалася.

— Тоді дай мені, будь ласка, Біблію. Я поки що почитаю, — попросила вона.

Мартин дістав із полиці книгу, вкриту шаром пилу.

— Почитай уголос, — попросив він, здивований її проханням.

Єва розгорнула книгу на тому місті, де була закладка. «Нехай не знайдеться між тобою такий, хто переводить свого сина чи дочку свою через огонь, хто ворожить ворожбу, хто ворожить по хмарах, і хто ворожить по птахах, і хто чарівник, і хто чорнокнижник, і хто викликає духа померлого та духа віщого, і хто питає померлих. Бо гидота для Господа кожен, хто чинить таке»²¹, — прочитала вона і, згадавши про Ганну, яка пішла до ворожки, злякалася. А раптом із нею щось станеться? Вона поділилася своїм занепокоєнням із Мартином.

— Але ж за тих часів усе було інакше, — спробував було заспокоїти її Мартин. — Тоді й за перелюб

---

²¹ Повторення Закону 18:10-12.

піддавали смерті, а тепер усе інакше — за це навіть і не карають.

— Але це все одно гріх — що тоді, що тепер, — не погодилася з ним Єва. — Бог сьогодні — той самий Бог, що й тоді. І Його покарання може бути таким, як і за давніх часів.

— Я ніколи над цим не замислювався, — признався Мартин. — Не слід було посилати Ганну. Але, на жаль, ми не завжди можемо виконувати Божі заповіді.

— Але ж Бог нас так любить! Хіба нам важко виконати Його настанови? Адже Він не вимагає від нас неможливого. Я не хочу чинити всупереч Його волі й засмучувати Його своїм непослухом.

— Так, ми часто буваємо неслухняними, — Мартин скрушно похитав головою. — Має рацію псаломспівець: «Я блукаю, немов та овечка загублена...»²² Ми вівці, що заблукали. Раніше люди були зовсім іншими, вони більше поклалися на Бога й були покірливими Йому. А ми ходимо в церкву, але чинимо на власний розсуд.

— А коли помremo, що тоді? — схвильовано запитала Єва.

— Господь буде милостивий до нас, — знизав плечима Мартин.

— Але ти ж знаєш, Мартине, що є два шляхи: на небо і до пекла.

---

²² Псалом 119:176.

— Так, Єво, я знаю, що широкий шлях веде до пекла, а вузький — до раю.

— А ти яким мандруєш?

Мартин опустил очі.

— Я нікого не ображаю, ніхто не може на мене поскаржитись. Та все одно я не можу сказати, що я на вузькому шляху, не знаю. Може, ніхто не знає, куди та як прямує, і тільки після смерті ми про це довідаємось?

Єва похитала головою:

— Я вже тепер знаю.

— Ти, Єво, знаєш? — здивувався Мартин.

— Так, я знаю, що блукала, йдучи широким шляхом, була далеко від священних заповідей Божих. Але Ісус Христос відшукав мене, і тепер я йду з Ним.

Мартина вразили слова Єви. Він і раніше помічав, що після смерті дитини вона змінилася. Тепер він вирішив розпитати її про те, що сталося. Єва нічого не приховала з того, що пережила тієї незабутньої неділі, тільки про чоловіка та свекруху не схотіла згадувати. Однак Мартин і сам про все здогадався, і серце його сповнилося великим співчуттям до Єви. А Єва, натхнена його увагою, розповіла про своє щастя, адже вона тепер зустрінеється з донечкою! Якою вона була вдячною Ісусу за Його любов!

Єва давно вже пішла готувати обід, а Мартин

сидів та задумливо гортав сторінки Біблії. Слова Єви про радість і мир у серці стурбували його. Так, він такий самотній, хоча й має родину. Йому бракувало Бога, — тепер він усвідомлював це. Можливо, і він заблудлий, а Бог іще не відшукав його.

По обіді Єва з маленькою Ганнусею та її нянею пішли до млина, пообіцявши надвечір повернутися. Із нетерпінням чекав Мартин на її повернення. Під час вечері він одверто розповів Єві про свої тяжкі роздуми. Єва слухала його з таким співчуттям і так намагалась допомогти порадою, що Мартин відчув деяке полегшення.

Упоравшись зі своїми справами, вони вийшли в садок і до самої темряви читали там Слово Боже. Єва почувалася щасливою, бо тепер їй було з ким поділитися своїми роздумами про Бога й тим, що Бог відкрив їй.

Прийшов Георг з якимось дорученням і, підбадьорений Євою, розповів Мартинові про свою любов до Сина Божого.

— Ви б сходили до молодого Мурані на лісопильню, — порадив Георг на прощання, — він краще за будь-кого вам усе пояснить.

Було вже зовсім пізно, коли Мартин вирішив навідатись до брата. Йосип повернувся ще вдень, але, посилаючись на головний біль, не став обідати і одразу пішов до себе. Мартин застав його сплячим. Спав він дуже неспокійно й щось мурмотів уві сні.

«Нічого, все минеться», — подумав Мартин, накрив брата ковдрою і собі пішов спати.

Але цієї ночі Мартинові не спалося. Йому пригадалося мало не все його життя, яке він прожив далеко від Бога. І Слово Боже було в його оселі, але він не читав його, забув про нього та про Бога! А що, як Бог прямо тепер забере його з землі? «Боже, будь милостивий до мене, грішника!» — Мартин увесь час повторював слова, які спливали в його пам'яті.

Розділ 10

Що мучило Йосипа уві сні? Можливо, остання поїздка з Ганною? Сонце ще не зійшло, коли Йосип та Ганна вирушили в дорогу. Тиша обіймала все навколо, і тільки інколи з лісу долинав шум дерев. Соловейко поспішав доспівати свою пісню...

Однак, попри всю чарівну красу цього чудового ранку, на серці в Йосипа лежав тягар і погані передчуття посилювали неспокій. Він хотів був відмовитись від цієї поїздки, але що тоді подумав би Мартин? І як пояснити все Ганні? «Нам не можна кохатися та обманювати Мартина», — хотілося кричати Йосипові. Але як розлучитися з тією, котра стала сенсом його життя?

А що ж Ганна? Її позбавили спокою слова осоружної невістки «за твої гріхи». Пізно, вже нічо-

го не можна змінити. І це ж Мартин сам вирядив їх разом у цю подорож. Але чому Йосип такий мовчазний?

Дорога йшла під гору, і Ганна злізла з підводи. Ідучи тепер поруч із Йосипом, вона намагалася зустрітись із ним поглядом.

— Що з тобою? Ти сердишся на мене? — нарешті порушила вона мовчанку.

— Ні, як я можу сердитися на тебе.

— Неправда, я ж бачу. Ми тут самі, а ти мовчиш. Йосип похилив голову.

— Я маю дещо тобі сказати.

Ганну затіпало від недоброго передчуття.

— Чого ж ти мовчиш? Кажі!

— Ганна, ми не повинні кохати одне одного, це суперечить Божій волі...

Не кажучи ні слова, Ганна рвучко відвернулася й кинулась до підводи. Вони вже давно піднялися на гору, коли Йосип нарешті знову заговорив, уможовчуючись поруч із Ганною.

— Ганно, повір, я не знаю, що зі мною буде!

— А що з тобою може статися? — вона нервово засміялася. — Знайдеш собі іншу та скажеш їй те саме, що казав і мені. І все знову буде неначе вперше.

— Облиш, Ганно! Навіщо ти мучиш мене? — скрикнув Йосип. — Ти ж знаєш, що мені ніхто, крім тебе, не потрібен!

Ганна знала, що Йосип каже правду.

— Я піду світ за очі. Аби не бачити ні тебе, ні Мартина, інакше не знаю, що може статися.

Він піде, а вона залишиться з Мартином?!

— Якщо ти підеш, то візьми й мене з собою! — почала благати вона, обіймаючи Йосипа.

«Востаннє», — подумав він, палко цілуючи її.

— Ганна, душа моя, ти належиш Мартинові, тобі не можна йти зі мною, це гріх. Ти втішишся...

— Так, я втішуся, коли кинусь у річку!

— Ганно!

Ганна спробувала вивільнитися з його обіймів.

— Навіщо тобі відмовлятися від батьківського майна? Я не буду тягарем для тебе...

Йосип намагався заспокоїти її.

— Я не повернуся! — раптом вигукнула вона. — Бачу, Мартина ти любиш більше, ніж мене! То йди до свого Мартина, я піду туди — в домовину!..

Неначе в забутті шепотів Йосип якісь слова... Жага знову розпалювалась у нього в грудях. Як було йому встояти, перемогти їхнє кохання? Де взяти силу?

Надвечір дісталася Ганна оселі ворожки. Ні, Йосип не покине її! Про Бога вона не хотіла навіть і згадувати. Навіщо? Адже ніхто їх не бачив і не чув. «Треба все ж таки порадитися з ворожкою, може, вона допоможе мені зробити так, щоб Мартин нічого ніколи не помітив і ні про що не здогадався».

— Тільки глядіть, не переплутайте зілля. Ось цим

обкурить хлів, а з цього зробить відвар і дайте його худобі, — напучувала ворожка.

— А якщо переплутаємо? — ніби ненароком запитала Ганна.

— Борони Боже! Згубите худобу! І людина, і скотина від цього зілля засинають навіки.

— Не хвилюйтеся, тітонько, я не переплутаю, — заспокоїла її Ганна.

Стара ще раз повторила свої нашіптування. Було вже темно, коли Ганна прийшла на млин, і мірошничиха одразу ж заходилася «лікувати» худобу.

Не дочекавшись дружини, Мартин вирішив навідатися до тещі. Побачивши чоловіка, Ганна зашарілася, та, опам'ятавшись, побігла назустріч і обійняла його. Ніколи ще такого не було! Щасливий, Мартин повертався додому, слухаючи розповіді Ганни. Він був радий, що вона не згадувала про ворожку, і вирішив надалі не дозволяти їй цим займатися.

— Йосип удома? — поцікавилась Ганна, спостерігаючи за виразом обличчя чоловіка.

— Ні, він пішов до сусідів, вони просили допомогти згрібати сіно.

Мартин не помітив, як полегшено зітхнула його дружина, і заходився розповідати про господарські справи, про те, яка вправна господиня Єва. Однак Ганна не чула його.

Тільки-но вони повернулися, Єва заквапилась додому. Мартину сумно було розставатися з нею.

Через кілька днів Мартин і Михайло сиділи на колодах поблизу лісопильні та бесідували, милуючись краєвидом. Неподалік дзюрчав ручай, зарослий по берегах кущами та блакитним квітом. Вечірнє сонце голубило пагорби, що оточили казкову долину. Здавалося, природа славила свого Творця. Мартин був задумливий.

— Я хотів запитати вас, Михайло, — перервав він мовчання.

— Про що?

Мартин розповів про ворожку й про те, що прочитала про чаклунство Єва в Біблії.

— Я погано знаюся на Писанні, то, може, ви мені поясните. Чи ця заповідь і досі чинна?

— Мартине, Ісус Христос сказав: «Небо й земля проминеться, але не минуться слова Мої»²³.

— Отже, Бог наказує все це й нам, а не тільки євреям? — запитав Мартин після роздумів. — Але ж ворожки призивають ім'я Боже...

— Так, Мартине, — Михайло спохмурнів, — але Бог попередив: «Не вимовляй імені Мого надаремно». Призивати ім'я Боже й служити дияволіві, займаючись чаклунством, — то страшний гріх. У Біблії є такі слова: «Так говорить Господь Саваот: отак ро-

---

²³ Матвія 24:35.

зіб'ю Я народ цей та місто оце, як розбивається посуд гончарський, що не може вже бути направленим»²⁴. «За те, що вони покинули Закона Мого, що Я дав перед ними, і не слухалися Мого голосу, і не ходили за ним, за Законом, а ходили за впертістю серця свого й за Ваалами, що навчили про них їхні батьки... Ось Я їх, цей народ, полином нагодую й водою отруйною їх напою! І розпорочу Я їх серед народів, яких ні вони, ні батьки їхні не знали, і пошлю Я за ними меча, аж поки не вигублю їх!»²⁵ Повірте, будь-яке чаклунство — великий гріх перед Богом, і ще більшою стає ваша провина, якщо ви вважаєте себе християнином і причетні до таких ганебних речей. Ваша дружина вдається до чаклунства, тож виходить, що вдаєтесь і ви. Ісус Христос говорить: «Хто цурається Мене і Моїх слів не приймає, той має для себе суддю: те слово, що Я говорив, — останнього дня воно буде судити його!»²⁶

Мартин понурив голову.

— Ми багато грішимо супроти Бога, не бажаємо пізнавати Його святу волю. Отже, ви вважаєте, що Бог нас покарає за те, що Ганна ходила до ворожки, а я відпустив її?

— «...Коли не покаєтесь, то загинете»²⁷. Так

---

²⁴ Єремії 19:11.

²⁵ Єремії 9:12-15.

²⁶ Івана 12:48.

²⁷ Луки 13:3.

одного разу сказав Ісус Христос, і Його слово правдиве.

— Знаєте, Михайло, який тягар у мене на серці. Здавалося б, ніколи ще життя не було таким гарним. Адже Ганна вийшла за мене без кохання й довго не могла призвичаїтись до мене. А тепер вона стала така привітна та ласкава. Щодо мене, то я її щиро кохаю, всім серцем. І от саме тепер я повинен їй сказати, що ми обоє згрішили, що живемо без Бога. Боюся, розсердиться вона, і знову буду я з нею мучитись. От і бракує мені сміливості. Може, ви б із нею побалакали, вас вона скоріше послухає. Адже вона, бідолашна, не знає, що коїть.

Михайло поклав руку Мартинові на плече:

— І ви хочете й надалі так жити і бути відкинутими Богом? «І Господні викупленці вернуться та до Сіону зо співом увійдуть, і радість довічна на їхній голові! Веселість та радість осягнуть вони, а журба та зітхання втечуть!»²⁸ Хіба ви не хочете бути серед них?

— Я б хотів, Михайло, повірте мені. Я завжди вважав себе гарною людиною, ніхто ніколи на мене не скаржився, але тепер бачу, що весь час грішив супроти Бога. Я прагну виправитись, але не знаю як.

— Ісус каже: «Коли прагне хто з вас — нехай прийде до Мене та й п'є!»²⁹. Він Лікар, який може

---

²⁸ Ісаї 35:10.

²⁹ Івана 7:37.

вилікувати. Ви просили Його зцілити вашу душу?

— Ні. У моєму молитовнику немає таких молитов, — зітхнув Мартин.

— Коли Ганна просить вас про щось, хіба вона вичитує своє прохання з книги? — запитав Михайло усміхаючись.

— Ви гадаєте, я можу сказати Богові все й своїми власними словами? Але ж Він — Бог!

— Він — Батько. Послухайте, що в Новому Заповіті написано про те, як люди за тих часів зверталися до Господа Ісуса. «Господи! Якщо хочеш, можеш мене очистити», — просив Бога прокажений. «Ісусе, Сине Божий, змилуйся наді мною!» — просив сліпий Вартимей. «Господи, допоможи мені!» — благала хананеянська жінка. І Господь усіх їх почув. Ви гадаєте, якщо б ви попросили: «Господи Ісусе, зціли мою душу й дай мені живої води», — Він би вас не зрозумів? Кілька років тому я перебував у такому ж самому стані, як і ви зараз. Я теж був молодий, здоровий, одружений і мав усе, що потрібно для щастя. Але в моїй душі не було миру. Саме тоді добрі люди сказали мені про те, що Ісус Христос шукає мене. Я повірив їм і звернувся до Господа, попросив Його простити мене й очистити від гріхів. І Він почув мене, Мартине. Повірте мені, в мене була хвора душа, але Він зцілив її. Я був далеко від Бога, але Він шукав і знайшов мене. Знаєте, я раніше був неслухняний і втік від батьків. Але Бог не дозволив мені

загинути в темряві. Він подарував мені здоров'я, силу, розум і талан, хоча я тоді й не знав Його. За кілька років я накопичив грошей і зміг навіть купити ферму. Багатий сусід-фермер віддав мені за дружину свою дочку. Я багато чого навчився згодом, коли вже добре розмовляв англійською мовою та познайомився з багатими американцями. Вони мені дуже допомогли. Ніхто не впізнав би в мені колишнього Михайла Мурані. Серце моє запишалося. Я уявляв, що досяг усього сам. Замість того, щоб дякувати Богові, я пишався собою. А велося мені так добре, що чогось ліпшого я й побажати не міг. Але Бог відкрив мені очі. Він показав, що без Нього я загину назавжди. Дух Святий розбудив мене, і я пізнав Істину. Я все це розповідаю вам тому, що життя без Бога, хоч би яким гарним воно було, — це марнота й порожнеча. Зверніться до Ісуса, попросіть Його сьогодні простити й очистити вас. Він чекає на вас. Не зволікайте, взавтра може бути запізно!

Михайло підвівся, час було прощатися. Мартин подякував йому за все.

«Якщо Ісус допоміг тим, хто Його просив, то Він може допомогти й мені. Адже Він Сам сказав, щоб приходили до Нього всі», — думав Мартин, повертаючись додому лісом.

Він відійшов у зарості й, ставши навколішки, почав молитися: «Господи, Ісус Христос, зціли мою

душу!» Довго в сльозах закликав він Бога, за Яким так сумував.

Ангели на небі раділи, бо з вуст Доброго Пастиря лунали слова: «Радійте зі Мною, бо Я знайшов Мою заблудлу вівцю!» Свята рука розгорнула книгу життя й записала в ній нове ім'я...

Розділ 12

Михайле, а ходи-но сюди, — покликкала сина мати. — От сусіда передав мені листа для тебе.

Прочитавши зворотну адресу, Михайло зблід, і мати не наважилась поцікавитися, чому він не відкрив конверта.

Настала ніч, а старенька все ще думала про того листа й не могла заснути. Вона встала й тихенько вийшла в сіни. Там ще горіло світло. Обережно прочинила двері. Михайло сидів за столом і, схиливши голову на руки, плакав. У матері перехопило подих. Подолавши хвилювання, вона підійшла до сина й обняла його.

— Синку, рідненький, чому ти плачеш?

Михайло витер сльози й обняв матір.

— Тяжко, мамо! Сталося найстрашніше, але розповісти про це я зараз не можу.

— Чому ж, Михасику? Хоч я й проста жінка, але ж я твоя мати...

— Не кажи так, мамо, адже я завжди любив тебе, і ти це знаєш.

— Знаю, і Бог винагородить тебе за це. То чому ж ти не можеш розповісти мені все?

— Не можу, повір мені, поки що не можу.

Михайло підвівся, але, поглянувши на матір, сказав лагідно:

— Потерпи, мамо, доки я отримаю відповідь на свого листа, якого я сьогодні напишу. Потім я все докладно тобі розповім. Не сердься на мене.

— Я почекаю, синку. Не буду більше тобі надокучати. Лягай спати.

— Лягай і ти, мамо. Тільки прошу тебе, не кажи нікому, навіть батькові, що я плакав, щоб не подумали, що я нещасливий.

— А хіба ти щасливий, синку? — сумно запитала мати.

— Так, мамо, я щасливий, тому що зі мною Ісус. Господь виведе мене до світла. Я знаю, що коли-небудь уже не буде страждань і що Господь мене втішить, поки я залишаюсь на цій землі. Повір, без Нього я не переніс би цього болю. Прийми й ти Його в своє серце, щоб Він і тобі подарував ту радість, яка пересилює будь-яке страждання.

— Навчи мене, Михасику.

— Попроси Його, Він тебе всього навчить.

Лежачи в ліжку, стара плакала через сина й тихенько молилася, просячи для нього сили. Рано-

вранці вона пішла провідати його. Він мирно спав, склавши руки на широких грудях. На столі лежав запечатаний лист. Якби вона могла прочитати бо-дай адресу! Вона поправила синові подушку й поцілувала його.

Розділ 13

Ніч лягла на долину. Ще з вечора збиралася гроза. Небо затягло хмарами, вдалині гуркотів грім. А коло греблі вирувала й ревіла вода.

Тієї ночі, коли все живе шукало притулку, свекруха наказала Єві залишатися в хліві й розбудити її опівночі. Треба було напоїти зіллям ще одну корову та двох волів. Дві інші корови вже «одужали», і їх можна було продати. Цього разу стара Зарадська сама рушила в Цитково по зілля. Повернулася вона дуже втомленою й вирішила лягти ненадовго, впевнена, що Єва не ослухається й своєчасно розбудить. На Георга мірошничиха покластися не могла, а Томіша самого не добудишся. Йї і на думку не спало, що невістка втомилася після цілого дня роботи в полі.

А втім, Єві було не до сну. Скільки разів намагалася вона попросити свекруху відмовитись від зілля! Як вона змучилася за ці дні через те, що її рідні сердять Бога, а Георгу доводиться допомагати їм у тому! А тепер вона сама має взяти участь у чаклунстві. Від

самої лише думки про це в Єви холонуло в грудях. Та якщо вона відмовиться, свекруха оскаженіє, намовить проти неї Томаша, і знову розпочнуться її муки. А Томіш так змінився і, здається, от-от покохає її!

Сидячи в хліві поруч із Георгом, Єва знову й знову перечитувала ті місця з Біблії, де йшлося про чаклунство. «Якщо я буду допомагати в цьому, Бог розгнівається й покине мене, і я не потраплю до моєї донечки!» — думала бідолашна жінка, і їй здавалося, що прірва от-от відокремить її від Бога. У відчаї заламувала вона руки. «Але ж це не твій гріх, — наче нашіптував хтось, — ти лише виконуєш наказ свекрухи. Провина лягає на неї. Бог бачить, що ти нічого не можеш удіяти. А якщо ти відмовишся брати участь у чаклунстві, Томіш може відвернутися від тебе назавжди...»

«Хто навмисне грішить, того буде відкинуто, — пригадала Єва. — Що гірше: гнів Ісуса Христа чи гнів Томаша?» Не в змозі подолати душевну муку, Єва впала навколішки. Раптом вона підвелася й обернулася до Георга.

— Георгу, йди собі спати! — промовила вона якимось незвичним голосом.

Георг здивовано подивився на неї.

— Як я можу піти спати й залишити вас тут зовсім саму?

— Ми разом підемо.

— Та ви що? А господиня? Хіба її не потрібно розбудити?

— Знаю. Але ми не повинні їй допомагати: Бог тоді покине нас! Їй також не слід цього робити.

Єва схопила приготоване зілля й вибігла з хліва.

— Єво, куди ви?! — із жахом закричав Георг і кинувся слідом за нею. Біля греблі він наздогнав її, але Єва вже встигла кинути зілля у воду.

— Що ви накоїли! — Георг схопився за голову.

— «Хай не буде тобі інших богів передо Мною!»³⁰ Я очистила наш дім.

— Але що тепер із вами буде?!

— Що буде, те й буде. Аби лишень мені не розгнівити Ісуса Христа! Я ладна все втратити, тільки не Бога! Іди спати, Георге! Лягай сьогодні в сараї, щоб уранці тебе не знайшли в хліві.

Єва тремтячими руками потиснула його мозолясту руку й побігла в дім. Спалахи блискавок освітлювали їй шлях, а розкоти грому звучали наче переможні фанфари.

— Господи, захисти її! — палко молився Георг. — Адже вона все бере на себе!

Єва нечутно прокралася в свою комірчину й кинулася в ліжку. Радість сповнювала її серце. Поки жива, вона буде належати Ісусові! По-новому звучали тепер для неї слова: «Бо ж ярмо Моє любе, а тягар Мій легкий!»³¹

---

³⁰ Вихід 20:3.

³¹ Матвія 11:30.

«Заради Христа я стерплю все!» — вже засинаючи думала Єва.

Рано-вранці мірошничиха прокинулася... і аж підскочила на ліжку.

— Заснула, ледащо, і мене не розбудила!

У білизні, забувши про свої роки і сором, вона кинулася до хліва. Не знайшовши там ані Єви з Георгом, ані зілля, вона оторопіла. Може, вони в сараї? Вона побігла до сараю і, розчинивши двері, мало не заплакала від розчарування: на соломі мирно спав Георг — сам один.

— Постривай, хай-но лише я тебе знайду!

І мірошничиха, крутонувшись на місці, кинулась на горище.

— Єво!!! — загорланила вона так, що стіни задрижали.

— Чого вам, мамо? — Єва протирала очі зі сну.

— Де я наказала тобі бути?! — кричала мірошничиха, біла від люті.

— У хліві.

— То чому ж ти тут?

— Я була в хліві до півночі.

— А мене чому не розбудила, як я тобі наказувала?!

— Тому що ви хотіли зайнятися чарами, і мені довелося б допомагати вам, а це — гріх супроти Бога, і Бог покарав би нас.

Мірошничиха остовпіла.

— Ти що верзеш, божевільна? Учити мене надумала?! Отже, ти навмисно мене не розбудила? А де ти поділа зілля?

— Я все викинула в річку. Можете мене вбити, але грішити я не буду...

На цих словах мірошничиха вхопила Єву за волосся і, розчинивши двері, скинула її зі сходів.

— Що тут діється? — з кімнати вибіг Томіш, розбуджений гуркотом.

— Я годинами в лісі зілля збирала, відвари приготувала, а вона все викинула, підла, та ще й Георга намовила! Вона що, з глузду з'їхала!

— Це правда, Єво?

— Так.

— І ти зізнаєшся в цьому? — Томіш був уражений.

— Так, зізнаюся. Увесь цей час я потерпала від страху, що Бог покарає вас за те, що ви закликаєте інших богів. А вчора я зрозуміла, що чекає всіх нас. — Єва важко дихала. — Я не могла гнівити Бога й не хотіла, щоб і ви грішили. Я все це зробила з любові до Бога і до вас, і ліпше мені померти, аніж грішити.

І, немов підкошена, Єва впала на підлогу. Вона не чула, як Томіш обережно підняв її, проклинаючи матір. Не відала вона й про те, що відбувалося в душі її чоловіка, коли він дбайливо вкладав її на своє ліжко.

«Вона змогла все взяти на себе, аби лише відвести від нас кару Божу! Я б ніколи не зважився на

таке!» — Томіш відчув, як сльози навертаються йому на очі.

— Єво, Єво! — покликав він і поцілував її в гарячі уста. «Що як вона не опритомніє?» — із жахом подумав він.

Невдовзі Єва розплющила очі. Сумно й здивовано дивилась вона на чоловіка.

— Чому ти так дивишся на мене, Єво? Не впізнаєш? — Томіш у відчаї намагався привести її до тями. — Єво, що з тобою?

— Я дуже забилася головою, — ледь чутно промовила вона. — Дякую тобі. Заступися за Георга, він ні в чому не винний.

— Не хвилюйся, — заспокоював її Томіш. — Де в тебе болить?

Єва вказала на скроню та потилицю.

— Але шум у голові вже стихає... — Вона спробувала підвестися з ліжка.

«Якби я поквапився, мати не зіштовхнула б її зі сходів», — докоряв собі Томіш.

Єва пригладила волосся.

— Відпусти мене до моєї матері, — попросила вона.

У Томаша від цих слів стислося серце.

— Ти хочеш поскаржитись їй на нас?

— Я ні на кого не буду скаржитись, відпусти мене.

— Гарзд, підемо до неї разом.

— Ти підеш зі мною? — зраділа Єва.

Томіш кивнув. Вона підвелася, та, коли підійшла до сходів, похитнулася і, якби Томіш не встиг підхопити, була б упала.

У себе в комірчині Єва вбралася в святкову сукню, пов'язалася гарною хусткою. Томіш теж переодягнувся й допоміг дружині зійти вниз. Їй трохи полегшало. Мовчки вони вирушили з дому.

Томіш увесь час притищував ходу, спостерігаючи за дружиною. Єві важко було йти. Так вони дісталися до лісопильні.

— Не можу йти далі, — прошепотіла Єва, опускаючись на траву. — Дай мені тут померти.

Вражений цими словами, Томіш підхопив дружину на руки й увійшов до хижки Мурані. Тітонька Мурані допомогла привести Єву до тями і почала розпитувати її про те, що сталося.

— Лихо зі мною сталося. Упала з горішніх сходів і дуже забилася. Я хотіла було сходити до матері, гадала, мені полегшає, якщо пройдуся. Але далі йти не можу, дозвольте мені тут у вас перепочити. Господь Ісус віддячить вам.

— О Єво, та я й сама не відпустила б тебе! — запричитала стара Мурані.

— Я піду додому. Запряжу волів і відвезу її, — сказав Томіш, знервовано перебираючи гудзики на сорочці.

— Залиш її в нас до вечора, нехай відпочине. Потім відвезеш, а то люди цікавитись будуть, що то у вас сталося.

Стара вклала Єву на чисту постіль і вологою хустиною обв'язала їй голову. Томіш мовчки вийшов.

У млині не було ані душі. Мірошничиха побігла до дочки поділитися своїм горем. Георг пас на лузі худобу. Томіш мав змогу залишитись наодинці з собою, але саме це й лякало його. Він неначе бачив, як Єва падає зі сходів, знову чув її зізнання. Як вони відплатили їй за любов?!

Розділ 14

Я їй зроблю! — втішала Ганна заплакану матір. — Ви тільки погляньте: викинула все зілля в річку! Що поганого може статися від того зілля? Я піду з тобою. Якщо Томіш не перепросить тебе за свої прокльони та не покарає Єву, я тебе там не залишу, мамо, переїдеш до нас!

Але це були тільки слова: Ганна нізащо в світі не погодилася б жити разом із матір'ю. Вони жодного дня не прожили б у мирі та злагоді. Мати звикла командувати, а дочка давно вже забула, як то бути покірливою.

«Оце вже я напоумлю Томіша», — міркувала Ганна, запевняючи матір у своїй відданості.

Захекані, дісталися вони до млина. Угледівши блідого, з виду заспаного Томіша, мати принишкла. Однак Ганна була сповнена рішучості.

— Як ти поводишся з матір'ю? — наскочила вона на брата. — Як ти наважився її проклинати?

— Замовкни! — гаркнув на неї Томіш. — Тебе хто сюди кликав?

— Ти можеш горланити скільки заманеться! Де твоя свята Єва? Хочу спитати в неї, чи личить невістці бути такою зухвалою. Де вона?

— Що ти присікалась до моєї дружини? Вона тобі не наймичка!

— Погляньте-но, як він її захищає! — нервово розсміялася Ганна.

— Так, захищаю від вас, відьом! Гарні ви християнки: до церкви ходите й до ворожок бігаєте!

Ганна аж ніяк не сподівалася почути таке. Різкість, з якою говорив брат, налякала її.

— Мені самому вже давно слід було викинути все ваше зілля й покласти край чарам! — дедалі більше розпалювався Томіш. — Єва вберегла дім від гніву Божого, а ти, мамо, побила її за це!

— Що я таке зробила?! — закричала обурена мірошничиха.

— І ти ще питаєш? Хто бив її в мене на очах?

Презирливо поглянувши на матір, Томіш відвернувся.

— Не бійся, я тебе не чіпатиму, але якщо Єва помре, я віддам тебе до суду. Розповім, як сам із нею обходився, бо ти мене підбурювала на те. Розповім, як ти чарами займалася, а потім зіштовхнула Єву з горища.

— Ти при своєму розумі? Що з тобою? — почала примирливо мати. Вона знала, який упертий її син

і що він завжди стоїть на своєму. — Чого ти через це робиш такий гамір. Скажи, де Єва, і ми допоможемо їй, якщо вона так дуже забилася.

— Тільки вас там бракувало! — Томіш ізнову перейшов на крик. — Я хотів відвести її до матері, але вона не змогла йти і біля лісопильні знепритомніла. Зараз вона в Мурані. Тітка Мурані подбає про неї. Там їй ніхто не заподіє лиха. І нехай вони все знають!

Мати з дочкою презирнулися, налякані. Вони заходилися вмовляти Томаша забрати Єву, але той залишався невблаганний.

— Хто б міг подумати, що ця незграба зможе стільки лиха накоїти! — бідкалася мірошничиха, коли вони з Ганною залишилися наодинці.

— Так, будуть ще в тебе неприємності! А що люди скажуть? — вторувала Ганна. — Знаєш, піду-но я зараз до Мурані та довідаюся, що там із нею. Я тітці Мурані сама розповім, як усе сталося.

— Та вона ж, підла, вже, мабуть, усе розповіла, — мірошничиха ладна була заплакати.

Якось заспокоївши матір, Ганна пішла переговорити з братом. Але даремно вона вмовляла його змінити гнів на милість. Не зарадили й слова про те, що мати може піти й забрати все із собою.

— Нехай іде й забирає, що забажає, бачити її більше не можу! Вона обманювала Єву, а потім на-строювала мене проти неї. А тепер, коли я її поко-

хав, мати ледве не вбила її на моїх очах. Нехай іде, куди хоче, я її не тримаю!

Налякана, що їй насправді доведеться забрати матір до себе, Ганна вислизнула з млина.

А в лісовій хижці тітонька Мурані з сином сиділи біля ліжка Єви і співчутливо дивились на неї.

— Яка вона вродлива! — пошепки промовила стара. — Шкода, що вона потрапила до тієї родини! Мірошничиха оженила на ній свого сина лише тому, що сподівалась на гарний посаг.

І мати стала переказувати синові те, що розповідали люди в селі про родину Зарадських. Однак помітивши, як зажурено син дивиться на Єву, вона замовкла. Єва застогнала й розплющила очі.

Михайло схилився над нею:

— Як ви себе почуваєте?

— Я не згрішила! — усміхнулася Єва. — Я все викинула в річку, їм не було чим робити чари. Я так боялася, але тепер уже не боюся. Померти не так страшно, як жити. Я піду додому, до Небесного Отця, в чиєму домі багато обителів. Там моя донечка...

Єва знову заплющила очі. Мати з сином перезирнулися.

— Марить вона, синку. Що нам із нею робити?

— Спершу ми попросимо Ісуса Христа про допомогу, а потім я пошлю по лікаря.

— Але ж вони не схочуть платити за лікаря, — занепокоїлася стара.

— Тоді я сам заплачу. Ти пам'ятаєш, як учинив милосердний самарянин? Адже ти не схочеш бути схожою на того священика, який пройшов мимо пораненого.

Михайло з матір'ю стали навколішки біля ліжка й помолилися. Потім Микола вирушив до лікаря, а стара залишилася біля хворої.

Неподалік від лісопильні Михайло зустрів Ганну. Не підводячи на нього очей, вона запитала:

— Єва у вас?

— Так, — спокійно відповів Михайло.

— Що з нею?

— Вона марить, у неї гарячка. Що ви з нею зробили?

Ганна підкреслено ображеним голосом відповіла:

— Ми? А що ми могли з нею зробити?

— Бог усе бачив і чув, від Нього нічого не приховаєте. Людей можна обдурити, але Бога не обдуриш.

— Навіщо ви мені це кажете? — Ганна зблідла і, не чекаючи відповіді, заходила розповідати про те, як вони з матір'ю хотіли вилікувати корів, а Єва викинула в річку все зілля. І як потім, коли мати знайшла її в горішній комірчині й почала сварити, Єва хотіла втекти й упала зі сходів.

— Отже, Єва страждає і, можливо, помре лише через те, що не хотіла допомагати вам, — Михайло гірко зітхнув. — Ви ще молода, — додав він суворо, — а вже забули про те, що Бог карає тих, хто

порушує Його настанови. Якщо ви не попросите від щирого серця милості в Ісуса Христа, Який помер на хресті за ваші гріхи, то Бог назавжди покине вас, — і, не сказавши більше ні слова, Михайло пішов.

Довго ще дивилася Ганна йому вслід, наче заніміла. Налякана почутим, вона боролася зі своєю пихою.

— Який! — пробуркотіла вона, опанувавши себе. — З'явився тут невідомо звідки й вирішив усіх повчати! Не потрібно мені твого повчання, я буду чинити так, як сама хочу. А Біблію я знаю не гірше за тебе! — і Ганна вирушила в зворотному напрямку.

Неподалік від млина вона зупинилася. «Що мені, власне, до всього цього? На мені немає жодної провини. Нехай мати тепер сама усе розгрібає. Вона б мала бути розумнішою!» — і Ганна пішла в бік свого дому.

Розділ 15

Мартин з Йосипом рубали в лісі. Стовбур велетенського дуба стогнав так, наче відчував смертельні удари. Йосип востаннє вдарив сокирою, і брати відбігли від дерева, яке з жалібним стогоном повалилося на землю.

— Знаєш, Йосипе, — сказав Мартин, підходячи до дерева, — в Слові Божому також мовиться про

повалені дерева. Там написано: «Бо вже до коріння дерев і сокира прикладена: кожне ж дерево, що доброго плоду не родить, буде зрубане та й в огонь буде вкинене»³². Тут маються на увазі люди. Увесь світ — величезний ліс. Бог на нас дивиться і бачить тих, хто не приносить доброго плоду.

Йосип, витираючи спітніле чоло, здивовано поглянув на брата. Що він каже? Уже декілька днів брат якось дивно поводитьсь...

— Чого це ти раптом? — запитав Йосип, ненатурально розсміявшись. — Раніше ти не був такий богобоязкий.

— Твоя правда, — погодився Мартин.

Вони сіли перепочити біля зрубаного дуба. Мартин раптом відчув, що не може далі мовчати й повинен про все розповісти братові. Чим далі слухав його Йосип, тим більше дивувався.

— Так, я прийшов до Христа, — закінчив Мартин, — і Ісус прийняв мене та простив.

— То що ти збираєшся робити тепер? — запитав спантеличений Йосип.

— Із Божою допомогою буду жити, як Бог наказує, за Його святими заповідями. Рай я не можу заслужити, його Ісус Христос дарує мені. Але я хочу жити праведно, дякуючи за те, що Він мене любить і прощає. Йосипе, прошу тебе, — Мартин узяв за

---

³² Матвія 3:10.

руку брата, — наверхнися й ти до Бога, бо ти такий далекий від Нього.

— Я вже щасливий, — відповів Йосип, відводячи братову руку. Сердечність Мартина була йому наче розпечене вугілля. Він відчував, як далеко він від Бога. О, якби Мартин про все довідався!

— Давай-но відпочинемо, намучилися ми з цим деревом, — порушуючи мовчання, сказав Йосип і, влаштувавшись просто на землі, невдовзі заснув.

«Так і мене Бог міг би зрубати, — думав Мартин, роздивляючись повалене дерево. — Мабуть, Ісус Христос і за мене просив, як той виноградар, якому було наказано зрубати безплідне дерево. Як часто я чув Євангеліє й не розумів його! А тепер розумію... Милосердний Бог змилостивився наді мною. Можливо, і цьому дереву було боляче, коли ми його рубали. А тепер воно вже не відчуває болю. Так само й смерть: приходить і звалює нас, іноді не зразу, а поступово. Що людина відчуває, коли душа покидає тіло? Мабуть, біль. Чи приходить тоді Господь на допомогу? Про це я довідаюсь, коли настане моя остання година. Думаю, Він мене не покине, адже я Його дитя...»

Довго ще стояв Мартин, занурений у роздуми. Він наче помолодшав, і обличчя його світилося добротою, ласкою та любов'ю. Зник звичайний вираз пригніченості й втоми.

«Але чому я думаю про смерть? Адже я ще молодий...» Він ліг поруч із братом і знову почав думати

про те, як жити за волею Божою, як виховувати дочку, аби й вона навчилася любити Господа. Мартин заснув, і йому наснилося, що він вів Ганну та Йосипа до Христа.

Повернувшись увечері додому, Мартин зрозумів, що нескоро його дружина зможе прийти до Бога. З обуренням розповідала Ганна про те, що сталося на млині, і, як тільки могла, паплюжила Єву. Та яке вже було її здивування, коли Мартин не лише заступився за Єву, сказавши, що вона всім їм зробила велику послугу, але й їй самій заборонив займатися чарами.

Ганна відвернулася від чоловіка, позбавивши його того проблиску любові, який був йому втіхою останнім часом. Однак уже ніщо не могло змінити рішення Мартина, він прийшов до Бога, і зворотного шляху не було. Так само, як і Єва, він ладен був позбутися всього, аби залишитися з Христом.

Розділ 16

Оглянувши хвору, лікар похитав головою. Тільки диво могло тепер урятувати молоду жінку після такого сильного струсу мозку. Лікар виписав ліки й наказав забезпечити Єві спокій.

Не сказавши нікому про побоювання лікаря, Михайло вирушив до міста по ліки. На зворотному шляху він заїхав на млин.

— Що сталося? — злякано запитав Томіш.

— Єва дуже хвора. Лікар сказав, що їй необхідний спокій, тож вам доведеться довірити її нам.

— Він не казав, що вона може померти? — Томіш благально дивився на Михайла. Він відчував, що Михайло ставиться до нього дружньо.

— Життя та смерть у руках Божих. А тепер поїхали до неї.

Хитаючись, наче п'яний, Томіш пішов слідом за Михайлом до візка. На млин він навіть не озирнувся. Навіщо він йому тепер? Коні йшли хутко, однак шлях до хижки видався Томашеві нескінченно довгим.

Томіш нахилився над дружиною й ледве не застогнав від болю. З гірким докором дивилася на нього тітка Мурані. Їй здавалося, що в нього серце з каменю. А Томашеві дійсно хотілося перетворитися на камінь, щоб нічого не відчувати. Він обманув ту, якій присягався в коханні перед Богом і людьми. І вже нічого не можна було виправити! Він ладен був віддати за неї життя, та хіба повірила б вона в його кохання? І тепер він мав залишити її в чужих людей. А що як вона помре?!

Михайло обережно розбудив Єву, і тітонька Мурані піднесла їй ліки, ласкаво промовляючи до неї. Який вдячний був їм Томіш за їхню дбайливу ласку! Йому пригадалося, як після народження дитини Єва залишалася сама на горищі, зовсім хвора, і нікому не було до неї діла.

Випивши ліки, Єва обвела всіх байдужим поглядом.

— Єво, Єво! — не стримавшись, вигукнув у відчай Томіш. — Ти не впізнаєш мене? Скажи мені хоч слово! Ти сердишся на мене?

Долаючи біль, Єва прошепотіла, намагаючись усміхнутися:

— Ні, Господь Ісус учить нас усіх любити... — і вона знову заплющила очі.

— Не варто її хвилювати, — Михайло відвів Томаша від ліжка. Тітка Мурані спостерегла, що Томіш аж із лица спав, але жалю до нього вона не відчувала й не хотіла його втішати. А Томіш так потребував утіхи! Серце в нього розривалося від відчаю. Він погодився б ліпше померти, аніж утратити Єву, але як переконати її в цьому?

А Михайло від щирого серця співчував Томашеві, пам'ятаючи про те, що «Син бо Людський прийшов, щоб спасти загинуле»³³, але він не знаходив слів утіхи.

Розділ 17

Мартин сидів біля ліжка Єви, погладжуючи її тонку гарячу руку. Сльози текли в нього по щоках.

— Не впадай у відчай, Бог милостивий! — озвався він до Томаша, що стояв біля вікна. — Він

---

³³ Матвія 18:11.

може зцілити Єву. Ходімо на подвір'я, розповіси мені про те, що сталося. «Якщо він зможе комусь відкритися, йому полегшає», — міркував Мартин.

Вони вийшли з дому. Томіш розповів усе, як було, звинувачуючи себе та матір. Мартин жажнувся від почутого.

— Томашу, Томашу, яке лихо! — промовив він нарешті. — Єва не буде скаржитися на тебе навіть перед Богом. Але Господь усе бачив і все чув. Він не бажає смерті грішникові. Син Божий помер на хресті за мої і твої гріхи. Попроси Його, і Він змилюється над тобою й прийме тебе. Зараз тобі важко, однак не думай, що Господь покинув тебе. Уяви, якби мій батько карав мене, то він усе одно залишився б моїм батьком. Так само й Бог!

Ніколи не думав Мартин, що зможе повідати пихатому Томашу Зарадському про те, як Ісус відшукав його і простив, як прийняв його й подарував йому радість. Не чекав він, що Томіш буде так уважно його слухати. Але шляхи Господні несповідимі. Раніше такі далекі один від одного, Мартин і Томіш повернулися до хижки по-справжньому близькими друзями.

Мірошничиха з дочкою прийшли провідати хвору. Але аж ніяк не усвідомлення провини привело сюди стару Зарадську. Дивлячись тепер на невістку, вона не відчувала співчуття й лише бідкалася через те, що Єва принесла їм стільки неприємностей.

«Сама в усьому винна! Навіщо пішла до матері? Лежала б удома, ніхто б ні про що й не довідався». Слід було за будь-яку ціну повернути її додому. Що скажуть люди! Он лісникова жінка — та вже не прихоче свого ставлення. Доведеться добре заплатити лікареві, щоб він дозволив перевезти хвору.

Дорогою до млина мати зі сльозами вмовляла сина перевезти Єву додому. Так, вона обійшлася з невісткою не дуже ласкаво, бо діяла на гарячу голову. Але тепер вона ладна спокутувати свою провину. Тільки-но Єва опиниться на млині, вона почне доглядати її, мов рідну дитину. Так умовляла вона сина, поки Томіш не здався й дозволив їй переговорити з лікарем. Томашу й самому було гірко залишати дружину в чужому домі.

Вислухавши мірошничиху й прийнявши від неї щедрю «подяку», лікар дозволив обережно перевезти хвору наступного дня й обіцяв навідуватись до неї. Що для нього проста селянка?

Уже кілька тижнів Єва нікого не впізнавала. Вона майже нічого не їла й не сказала за цей час ні слова. Томіш схуднув, став мовчазний і ні в чому не знаходив собі задоволення. Усі ночі він просиджував біля ліжка дружини, зрідка його змінював Георг. Матір Томіш ніколи не залишав наодинці з Євою.

— Я тобі не довіряю, — сказав він їй якось, — хто зна, що ти їй заподієш.

Михайло щодня відвідував Єву й часто зустрічав на млині Мартина. Вони довго розмовляли про віру, і щоразу Томіш був присутній під час їхньої розмови. А мірошничиха незмінно виходила з кімнати, аби не чути нічого подібного.

Якось у неділю вранці мірошничиха пішла до церкви. Томіш сидів біля ліжка Єви, не відриваючи погляду від дружини. У білій сорочці вона нагадувала сніг, що тане на весняному сонці. Упевнений, що його ніхто не бачить, Томіш заплакав із горя.

— Не плачте, — почув він раптом.

Томіш озирнувся й побачив Георга. Не кажучи ні слова, він мовчки вказав на двері.

— Не женіть мене! — в голосі Георга чулося стільки страждання, що Томіш не наважився наполягати. — Якби їй було не так зле, вона шукала б утіхи в Біблії. Прочитайте що-небудь, прошу вас.

Не чекаючи на відповідь, Георг приніс Біблію й розгорнув її там, де Єва читала останнього разу, коли вони разом чергували в хліві. Томіш прочитав про хворого, якого зцілив Ісус.

Георг слухав, схиливши голову на руку. Раптом він стрепенувся:

— Але ж ми чинимо неправильно!

Томіш здивовано подивився на нього.

— Те, що хворого принесли до Господа, просили за нього, і Господь зцілив, — пояснив Георг.

— Я замовив молебень у церкві.

— А в Євангелії вони молилися самі. Помолімося й ми, зараз же! Господь почує нас і зцілить її.

Георг почав молитися, і Томіш, підбадьорений його словами, став поруч із ним навколішки. Здавалося, Георг бачить Самого Ісуса біля ліжка хворої, так натхненно він молився. Але сам Томіш не міг вимовити ані слова. Він раптом відчув, що Бог святий, а він грішний. Між ним і Христом стояв його гріх.

Марно чекав Георг молитви Томаша. Підвівшись з колін, він побачив, що хазяїна вже немає в кімнаті.

Розділ 18

Чому я не можу молитися? Георг може, а я ні! — Томіш не знаходив собі місця. — Хіба я гірший за інших? Адже багато хто дружинам і не таке робить, дехто навіть батьків лупцює! Чому вони можуть молитися? Та чи моляться вони? А я хіба молився коли? Адже я лише повторював молитви слідом за матір'ю. Георг молився так, наче бачив перед собою Бога!

— Господи, будь милостивий до мене, грішного! — став благати Томіш у відчаї. І раптом біль, який стискав його серце, відступив, і не знана досі радість сповнила його душу. Він поглянув ще раз на річку й повільно пішов додому. На порозі він зупинився й обперся об одвірок, насолоджуючись спокоєм.

І тут із дому долинув радісний вигук Георга, а у відповідь йому тихий голос, — та чи можливо це? — промовив: «Ісус Христос добрий...»

— Єво! — забувши про будь-яку обережність, Томіш кинувся до дружини й притиснув її до себе.

Густий рум'янець проступив на блідих щоках хворої. Останніми днями, коли вона стала опритомнювати, усе здавалося їй сном. Вона не хотіла прокидатися від цього сну, оскільки боялася, що тоді вже не побачить цієї лагідної опіки Томаша, його обличчя, яке схиляється над нею. І от він обіймає її, вкриває її обличчя поцілунками. І це був не сон! Та хіба можливе на землі таке щастя? Єва обвила руками шию чоловіка, і він заплакав від радості, немов дитина.

— Господи, прости мене! Єво, прости мене!.. — тільки й міг він вимовити.

— Господь такий милостивий! — Єва обійняла чоловіка. — Він любить нас.

— Повір мені, Єво, благаю тебе, я все виправлю. Ти одужаєш і побачиш. Тільки не засинай знову! — вигукнув він.

Єва була ще дуже слабка. «Яке б це було блаженство — померти зараз», — спало їй на думку. Але вона не хотіла завдавати болю Томашеві. Долаючи слабкість, вона попросила:

— Дай мені, будь ласка, трошки молока.

Радий до нестями, Томіш вибіг із кімнати виконувати прохання коханої.

— Він кохає мене, правда ж, Георге?

— Та як же йому вас не кохати! — Георг аж світився радістю. — А як він піклувався про вас, а скільки сліз вилив! Він тепер зовсім інший. Недарма я молився, щоб Господь відшукав його. Я гадаю, якби з вами не сталося цього лиха, він би не став таким, як оце зараз.

Томіш приніс молоко й заходився напувати Єву, наче дитину.

Повернулася мірошничиха. Зайшовши до кімнати, вона угледіла, з якою любов'ю син опікувався дружиною. На якусь мить це зворушило її. Вона несміливо підійшла до ліжка невістки, не помітивши, як її поява занепокоїла Єву.

— Вибачте, мамо, що я завдала вам стільки клопоту!

Мірошничиха здригнулася від несподіванки. Від цих слів їй стало так ніяково, що вона ледве знайшла в собі силу подати невістці руку. І одразу ж вийшла, начебто розігріти їжу для хворої.

— Єво, ти справді не гніваєшся на матір? — запитав Томіш, зазираючи в сяючі очі дружини.

— Господь нам так багато чого пробачив, то хіба ми не можемо простити такого дріб'язку?

— І мені ти все пробачила?

— Усе, Томашу, все...

— А тобі не боязко розпочати все спочатку? — голос Томаша тремтів.

— Господь мені допоможе.

— Ой, якби то Він і мені допоміг довести тобі, що я кохаю тебе понад життя!..

Єва не чула, що іще казав Томіш. Вона заснула міцним, глибоким сном. Вона одужувала. Криза минула!

Розділ 19

Якось увечері тітонька Мурані чекала на повернення сина. Гроза вже минула, але вдалечині було чути розкоти грому, і спалахи блискавки висвічували мокрі дерева.

Ще до грози старий Мурані повернувся з лісу й сказав, що Михайло пішов до Мартина. Він тепер часто до нього навідувався, мабуть, там його й захопила злива.

Стара весь час поглядала на листа, який лежав на столі. Син пообіцяв про все розповісти — тільки-но отримає відповідь. І от відповідь надійшла. Що в ній? Утіха чи новий біль і нові сльози? Михайло був так само привітний та ласкавий, але мати частенько чула, як він тяжко зітхає, коли залишається на самоті.

Батьки не знали, чи назавжди повернувся до них Михайло. Мати передчувала, що недовго пробуде син у рідному краї. Його повернення наче світлом осяяло життя старої. Він так гарно все облаштував і в хаті, і на лісопильні. Якби вона могла його втри-

мати! Як вони будуть жити без нього? От і сусіди всі, окрім хіба що кількох насмішкуватих та самопевнених, полюбили Михайла, чекали недільних зустрічей на лісопильні, коли можна було поговорити про Біблію. Мартин приходив і в будні дні. Якби Михайло залишився, багато людей навернулося б до Бога. Та коли справді жива його жінка, він тут не залишиться сам. Матері здавалося, що щастя, яке прийшло до неї на схилі днів, піде разом із сином у далекі краї.

Почулися знайомі кроки, і стара пожвавішала. Вона не знала, як їй учинити: віддати листа одразу чи зачекати. Якщо в ньому добра звістка, то навіщо зволікати, а що, як погана?

— Ти ще не спиш, мамо? — скинувши мокрого піджака та черевики, Мартин увійшов у кімнату.

— Я на тебе чекала, синку.

Кинувши оком на стіл, він помітив конверта. Мати відчула, як калатає в неї серце. Про що він читає? Що в тому листі? Та от Михайло поклав листа.

— Мамо!

Ніколи ще не бачила стара такого виразу на обличчі сина. Сама не своя від радості, вона простягла руки до сина, а він, щасливий, став навколішки біля неї.

— Мамо, Господь подарував мені те, про що я навіть і не мріяв!

— Синку, розкажи мені!

— Я розлучився з коханою жінкою, тому що вона не хотіла йти за Ісусом. Я відпустив її, пам'ятаючи слова апостола: «Коли який брат має дружину невіруючу, і згідна вона жити з ним, — нехай він не лишає її... А як хоче невіруючий розлучитися, хай розлучиться»³⁴. Я покладався на те, що вона до мене повернеться, якщо навернеться до Христа. Нещодавно її брат написав мені, що вона прагне офіційного розлучення, і він просив моєї згоди. Господь утішив мене в цьому горі. Я дав згоду, бо не хотів силоміць утримувати її коло себе. Але я написав їй листа і ще раз попросив навернутися до Господа й повернутись до мене. Як я молив Бога про це! І вона вирішила йти за Господом і хоче повернутися. Але не сама — милосердний Господь подарував нам сина! Мамо, я б один не впорався сьогодні з цією радістю!

Це була найщасливіша ніч у лісовому будиночку. Михайло співав Господу, і старі ладні були співати за ним. Далеко за північ, утомлені, але дуже щасливі, вони налаштувалися спати.

— Але ти тепер, напевно, покинеш нас? — зважився нарешті запитати батько.

Михайло обійняв батьків, які одразу посмутнішали.

— Я повернувся до вас ненадовго, аби лише розповісти про Христа, Який шукає вас, аби того дня,

---

³⁴ 1 Коринтян 7:12,15.

коли всі діти Божі зберуться в оселі свого Небесного Отця, і ми мали змогу зустрітися там. Пообіцяйте мені, що будете молити Бога про живу віру в Спасителя та у вічне життя.

Розчулені батьки дали синові таку обіцянку. І він обіцяв їм привезти дружину та сина.

— Не сумуйте, адже я не завтра від'їжджаю.

Розділ 20

Йосипові не спалося, він вийшов у садок. Уранці вони всією родиною збиралися йти до церкви на сповідь та причастя. Було приємно час від часу всією родиною ходити на сповідь. Вони й раніше, іще за життя батьків, ходили всі разом. Однак цього разу, коли Мартин запропонував піти всім, у них саме був Михайло. «Ви також готуетесь до причастя? — запитав він і якось особливо подивився на Йосипа з Ганною. — А ви певні, що достойні вечері Господньої?»

Ці слова вразили Йосипа — наче ніж у серце. Проте Ганна почала доводити, що саме грішник і потребує сповіді. Тоді Михайло прочитав із Біблії про причастя, про те, що не можна приймати його недостойно.

— Але ж священник прощає нам гріхи, — не поступалася Ганна.

Довго переконував її Михайло, що гріхи прощає

тільки Бог, а грішник, не примирений з Богом і з тими, перед ким він завинив, їсть хліб та вино на осуд собі. Але все було марно, Ганна не погоджувалася.

Йосип знав, що не може йти до причастя, якщо спочатку не покається перед братом. Але якою страшною була його провина! Адже він не встояв, і вони з Ганною продовжували жити як чоловік із дружиною, і не могли покинути одне одного. А Мартин, хоча й був не набагато за них старший, ставився до них із батьківською ніжністю. Як він, Йосип, відплатив братові? Хай ніхто нічого не помічає, та чи довго так триватиме? Душа Йосипа волала про прощення. Якби це був лише його гріх! Він зізнався б і позбавився від цього страшного тягаря.

Йосип не знаходив собі місця, майбутнє лякало його. «Треба йти до Мартина! — раптом усвідомив він. — Нехай навіть він вижене з дому, усе краще, ніж ця мука!» Він повинен узяти всю провину на себе, сказати, що спокусив Ганну, так Мартинові буде легше. Сповнений рішучості, Йосип побіг до будинку, не можна було втрачати жодної хвилини.

Мартин мирно спав у прибудові, де брати часто ночували разом. «Так спати може тільки примирена з Богом людина, — подумав Йосип. — Розбудити його тепер і розповісти про те, що дружина йому зраджує?!» У Йосипа не вистачило духу. Треба почекати до ранку.

Йосип прокинувся від дотику Ганни.

— Прокидайся, ми спізнаємося до причастя!

— І ти хочеш іти?! Ганно, адже ми не замирилися з Богом! — сказав злякано Йосип.

— Бачу, і тебе намовив цей святенник із лісопильні, — Ганна презирливо посміхнулася.

— Умовлянням я не піддаюся! — розсердився Йосип. — Однак мене мучить наша провина! Ми не маємо права йти до Божого дому, якщо не зізнаємось у всьому Мартинові.

Ганна злякано відсахнулася.

— Іди, будь ласка! Побачимо, кому Мартин повірить, тобі чи мені. Я ні в чому не зізнаюся!

— Тоді нам краще буде не ходити до причастя... — почав умовляти Йосип, відчуваючи, що Ганна так і вчинить, як сказала.

— Як собі хочеш, але я піду з чоловіком! — пихато відповіла вона.

— Не гріши супроти Бога!

— А що, хіба Мартин мені не чоловік? — задекикувато запитала вона.

— Ти лише зараз про це згадала? Ти не думала про це, коли...

— Замовкни! Що було, те було... Забудь про це! Я піду до причастя, отримаю прощення гріхів, і все буде, як колись, до тебе! — Ганна вибігла за двері.

«Тепер і ти можеш іти до причастя, і все буде гаразд», — наче хтось нашіптував Йосипові на вухо.

Перш ніж вийти, Ганна завченими словами про-

стила чоловікові. Мартин звернувся до брата, і тому здалося, ніби земля йде в нього з-під ніг. Нізачо в світі не зміг би він вимовити: «Бог простить».

Дорогою до церкви Ганна так і тулилася до чоловіка, усміхалась йому, наче наречена до нареченого, наче хотіла винагородити його за все. Вона ніби й не помічала прикутого до неї погляду Йосипа. А в серці бідолашного коханця палахкотіли ревності. Лише тепер він до кінця усвідомив, як прикипів до Ганни.

Жодного слова не почув Йосип із того, що казав священник, уся проповідь видалася йому суцільним незрозумілим гомоном. Бездумно підходив він до вівтаря — для отримання прощення гріхів, з якими ніяк не міг розлучитися, для причастя, яке йому давали зі словами: «Дано для прощення гріхів вам, що примирилися з Богом, майбутнім спадкоємцям Царства Небесного». Утретє схилившись поруч із Мартином і побачивши його осяяне радістю обличчя, Йосип ледве стримався, щоб не вдарити брата.

Ганна благоговійно схиляла голову, спокійно відповідала на запитання священника. Нехай Михайло каже що завгодно, її гріхи прощено! Тепер вона могла жити, як і колись. Виходячи з церкви, Ганна спостерегла, яким поглядом проводжав Йосип Мартина. Переможна посмішка заграла на її вустах. Чим відданішою буде вона чоловікові, тим жаданішою — для Йосипа.

Після церкви Мартин з Ганною завітали до млина. Єва одужувала й уже потроху ходила. Томіш не міг намилуватися дружиною й у вільний час не відходив від неї ні на крок. Ось і тепер вони разом читали Біблію.

Ганна бачила, як міцно брат покохав дружину. І хоча вона намагалася бути привітною, але почувалася ніяково в її присутності й трималася коло матері.

— Ну як, мамо, Томіш тепер краще до тебе ставиться? — співчутливо запитала Ганна насуплену мірошничиху.

— Мовчить, але я тут не залишуся. Бачила б ти, як він носиться зі своєю Євою. Твій Мартин ні в яке порівняння не йде. Учора ввечері вона вийшла, коли нікого не було в кімнаті, так він мало з ніг не збився, шукаючи її. А як знайшов — на руках приніс у дім.

Ганна мало не впала. Отже, Єву кохають більше, аніж її! Якби вона була дружиною Йосипа, усі навколо побачили б, хто найлагідніший чоловік на світі!

— Терпіти її не можу, — прошепотіла мірошничиха. — Ледве себе стримую. Вона тепер буде пишатися, а я буду в неї за наймичку!

— Що ти, мамо! Ти ж казала, що підеш жити до тітки і що вона вже давно на тебе чекає. Якщо ти до неї переберешся, то вона, можливо, залишить спадок тобі, а не Томашу.

— Та я пішла б, але як мені залишити дім такої невісточки? Адже я все сама нажила, а вона буде тут хазяйнувати! — схлипувала мірошничиха. Але Томіш іще пошкодує. Усе, що зможу забрати, заберу з собою. Корів заберу, одну тобі подарую. А з ланів та млину він повинен буде віддавати мені половину прибутку. Тоді побачить, яка користь від молитви!

— Молися чи не молися, а з порожньої чашки не нап'єшся. Так і зроби, мамо!

Між тим у кімнаті обговорювали прочитаний уривок. Йосип із нетерпінням чекав на кінець бесіди. Іншим разом він обов'язково нагадав би Томашеві про його колишні уподобання, але тепер, згадавши про причастя, запропонував лише піти трохи розважитись, якщо вже Єва одужала.

— Єва, напевно, відпустить тебе, — додав він, коли спостеріг здивований погляд Єви. — Не буде ж вона довічно тримати тебе в домі...

— Я більше не можу грішити. Розважайтеся тепер без мене, — озирнувшись на Єву, сказав Томіш.

— Слушно, — втрутився Мартин. — А ти, Йосипе, тільки-но з церкви, — звернувся він до брата.

— Але ж я ще не такий святий, як ви, — відповів той насмішкувато й вийшов.

Томіш вийшов слідом за ним. Мартин пошкодував, що запропонував Йосипові причаститися. Правий був Михайло: грішно брати участь у вечері Господній за звичкою. Мартин радий був залиши-

тися з Євою віч-на-віч, бо тільки вона могла його зрозуміти.

— Знаєш, я майже бажав, аби Господь узяв тебе до Себе. Ми — люди і багато чого не розуміємо. Я навіть уявити не міг, що Господь так усе змінить у вас. Томаша тепер і не впізнати...

— Господь подарував йому часточку Своєї любові, — очі Єви сяяли щастям. — Я хотіла піти до своєї донечки, але тепер я потрібна Томашеві. Він дуже дбає про мене. Не знаю, як йому й дякувати.

— Не думай про це зараз.

— Я просила свекруху відпустити мене до матері, поки я не в змозі працювати, але Томіш не погоджується.

Єві тяжко було бачити, що свекруха змушена доглядати за нею. Мартин це розумів. Аби відволікти її від тяжких думок, він почав розповідати про те, що відчув сьогодні в церкві.

— Не можу навіть передати тобі, як я сьогодні почувався... Наче голодна людина, яку запрошують до столу. «Хто до Мене приходить, — не голодуватиме він, а хто вірує в Мене, — ніколи не прагнути-ме»³⁵, — це правда.

До кімнати увійшла Ганна й нагадала, що вже час іти додому. Мартин став прощатися.

— Одужуй, Єво, — з усмішкою сказав він. — Годі

---

³⁵ Івана 6:35.

вже матері доглядати тебе, вона не може дочекатися, коли перебереться до тітки.

— Що ж їй заважає? — поцікавився Томіш, який саме зайшов до кімнати. — Нехай іде в Градове, коли хоче. Ми й самі впораємося. Правда ж, Єво?

Неважко було здогадатися, як хотілося Томашеві залишитися вдвох із дружиною. І мірошничиха, яка чула всю розмову, затамувала в серці смертельну образу. Після обіду вона почала збиратися в дорогу. Їй тільки хотілося залишитись хоч на хвилиночку сам на сам із Євою. Але Томіш здогадався про це й нікуди не виходив.

Розділ 22

Уночі, через злість на власну беспорядність, мірошничиха й очей не стулила. Якби вона могла подолати власну пиху, вона б відверто сказала, що не хоче нікуди йти. Але пиха взяла гору. Уранці, коли Томіш був на млину, мірошничиха увійшла в кімнату невістки. Побачивши її, Єва затремтіла, як осиковий листок.

— Це через тебе я йду з власного дому, — сказала стара Зарадська, ладна роздерти невістку. — Я тебе ненавиджу. Ти прикидаєшся святою, а сама підмовила мого сина викурити мене звідси. Я його виростила. Скільки я з ним намучилася! А тепер, на старість, ось яку подяку маю! Ти посіяла між нами чвари! Але

знай: ти з мого добра нічого не одержиш! Я забираю все, що мені належить. Побачимо, як ви житимете!

Важко було Єві слухати такі несправедливі звинувачення. Але вона раптом відчула себе винною перед свекрухою. Потайки вона вже виплакала свою журбу й віднайшла втіху в Слові Божому та молитві.

Варто було старій Зарадській піти з млина, а було зрозуміло, що повернеться вона нескоро, як Єва почала одужувати буквально на очах. Уперше вона відчула себе хазяйкою в домі, бо раніше їй доводилось виконувати лише те, що їй наказували. І хоча їй ще бракувало сили, проте вона вправно поралася по господарству й усюди встигала.

Томіш узяв їй у поміч дівчину. Катерина, так її звали, виконувала всі накази Єви: її з дитинства привчили до роботи, бо мачуха не жалувала падчерку. Катерині було дивно, що Єва просила її зробити те чи інше, а не наказувала. І варто було дівчині спостерегти, що Єві щось потрібно, як вона кидалася це робити.

— Навіщо ви за це хапаєтесь? А я тут для чого? — умовляла вона хазяйку. — Облиште, інакше я покличу хазяїна.

І Єва погоджувалась, не бажаючи турбувати чоловіка. Вони тепер жили в любові та злагоді. День починали з читання Слова Божого та молитви. Георг себе не пам'ятав від щастя й разом з Євою та Томашем дякував Богові за Його милість.

На млині працювали так само, але тепер уже без галасу та лайки. Якщо Томіш, бува, і зривався, то Єва підходила до нього й тихенько казала:

— Не сердься, наступного разу зробимо краще. — І він, заглянувши в її лагідні очі, заспокоювався.

Томіш завжди радів, коли Єва заходила до нього на млин, хоча покищо вона мало чим могла допомогти. Спочатку всі дивувалися з того, як він перемінився до жінки. Та невдовзі переконалися, що в молодих Зарадських — справжнє кохання, і раділи разом із ними. Ніхто ні з ким тепер не сварився на млині.

Недивно було, що Томіш перестав навідуватися в шинок, адже вдома на нього чекало щастя. Невдовзі заговорили й про Єву. Бідарі розповідали, що вона то одному, то другому чимось допомогла. Одній удовиці вона взялася доглядати дітей, аби та могла працювати. Ніхто не знав, як поставився до цього Томіш. Щоправда, Катерина казала, нібито він був згодний. Багато хто помічав тепер у мовчазній Єві щось напрочуд прекрасне. Усюди вона сіяла мир та любов. І ніхто тепер не закинув би їй: «Жодна душа тебе не любить!»

Майже щодня бували на млині Мартин та Михайло з матір'ю. Обмаль часу залишилося Михайлові бути з батьками. Несподіваним і недовгим було його повернення в рідні краї. Але він подарував стільки любові та піклування рідним і сусідам! Те-

пер він знову мав піти... Батьки не могли себе нічим утішити, так само журилися й друзі. Але найбільше шкодував через це Томіш, адже він розлучався зі своїм духовним другом.

Тільки Єва не журилася. Перед від'їздом Михайла їм випало провести кілька годин у розмові, як це сталося тоді, вперше, біля греблі. Якось Томаша покликали на лісопильню. Єва вирішила піти разом із ним і залишилась там до вечора. Михайло пішов її провести. Дорогою він виконав свою обіцянку й розповів про те, що його журбі настав кінець. Він одержав від дружини другого листа, в якому вона просила його повернутися до неї. Вона не може посправжньому повірити у Боже прощення, доки не зустрінеться з чоловіком, перед яким так завинила, і той не обніме її.

— Ви питали, чому я покидаю вас? Як бачите, це необхідно. Але настане час, і ми всі зустрінемося знову, щоб уже назавжди бути разом!

Хоча Єва розлучалася зі своїм найкращим другом, вона не сумувала, а від щирого серця раділа його щастю й провела його в молитві в далеку дорогу.

Єва перетворилася наче на ангела-втішителя для літніх батьків Михайла. Вони завжди з радістю зустрічали її в своїй хижці. Вона читала їм листи від сина й писала Михайлові прості, часто без будь-яких розділових знаків, послання. І в них було чути голос щирого серця, яке живе своїм Спасителем. Господь

сповнював Єву світлом, яке вона смиренно несла ближнім.

По той бік океану Михайлові, який став щасливим чоловіком і батьком, Бог доручив великий труд проповідника. Михайло ніколи не шкодував часу, який проводив серед заблудлих людей, і дякував Богові за те, що міг принести їм світло. Особливо тим із них, які були найбільш зневаженими овечками, вигнаними у безводну пустелю, де вони й загинули б.

Михайлові стало зрозумілим, навіщо Ісус Христос прийшов у цей світ. Він прийшов урятувати овець, приречених на загибель. Він віддав Своє життя за них і любив у них не те, чим вони були, — оскільки Бог ніколи не може полюбити гріх, — але тільки те, чим вони стануть.

Розділ 23

Між тим стосунки в родині Мартина дедалі погіршувалися, хоча зовні це ні для кого не було помітним. У власному домі Мартин почувався чужим. Щоразу, як він порівнював своє життя з життям Томаша та Єви, він відчував, що йому на очі навертаються сльози. Як йому хотілося починати день із читання Слова Божого та молитви! Але в домі не було спокою. Варто йому було розгорнути Біблію, як Ганна брала на руки дитину, про яку іншим часом зовсім не згадувала, наймичка

розчиняла двері, й до кімнати забігали кури. І так завжди ставало щось на заваді. Надвечір усі втомлювалися, починали позіхати й ладні були заснути під час читання.

У домі порядку не було. Ганна не дбала про дитину, і Мартин дедалі частіше брав дівчинку з собою на млин, де Єва одразу ж купала її та причісувала. Іноді Єва залишала дитину та няньку в себе на кілька днів. Поверталися вони завжди чисті та охайні. Ганна ж цього не помічала. Їй хотілося самій убиратися, а про інших вона не дбала. Йосип почав дедалі частіше навідуватись до шинку. У неділю він зникав на цілу ніч і зранку працювати, звісно, не міг. Мартин сушив собі голову, намагаючись відшукати цьому пояснення, але марно. Йому й гадки не було, що Йосип потерпав через ревності, а Ганна мстилася йому за ту неділю, коли він сказав їй, що вона не гідна йти до причастя. Йосип вимагав доказів кохання і, знемагаючи від жаги, шукав забуття в розгулі. Як він мучився щоразу, коли Ганна була привітною з чоловіком! Щоправда, таке траплялося рідко. Якби Мартин здогадувався про все, то навряд чи він забажав би її привітності. А він радів із цього, хоча й не почувався щасливим, бо вона так і не навернулася до Бога. Усі намагання Мартина виявилися марними. Часто приходила мірошничиха — побачитися з дочкою, — і тоді пліткам і балачкам кінця-краю не було. І біда, якщо Мартин, бувало, намагався за когось заступитися!

Марно сподівалася мірошничиха, що син покличе її назад. Якось вона, так і не дочекавшись запрошення, сама пішла на млин — і не впізнала власного дому! Вона почала дорікати синові, образати Єву. Чимало сили волі потрібно було виявити Томашеві, аби стриматись і не вигнати матір. Урешті-решт він попросив її забрати всі свої речі й більше ніколи не приходити.

— Ти хочеш жити безбожним життям і знову перетворити мій дім на пекло. Ми почали служити Богові й залишимося вірними Йому. Розійдемося з миром, — стримуючи себе, промовив Томіш.

І мати з сином розсталися. Мірошничиха, виконавши обіцянку, забрала все, що тільки змогла. Ані ложки, ані стільця не залишилося в оселі. Щоправда, одну корову вона усе ж таки залишила. Томіш витримав іспит віри. Так Бог звільнив його від пожадливості. І, немов із чистого дива, йому почали привозити як ніколи багато зерна на млин. Торгівля борошном провадилася дуже успішно, і восени Томіш віддав матері її частку, а того, що залишилося, вистачило до наступного врожаю. Несподівано для всіх із сирітської каси Єві сплатили частку приданого, яка їй належала й через яку вона стільки вистраждала. Ці гроші стали молодим Зарадським у великій пригоді!

У домі Томіш із Євою все влаштували за власним уподобанням. Томіш покохав дружину всім сер-

цем і тепер погодився би і на поденщину, аби тільки бути разом із нею. Сусіди осуджували мірошничиху за те, що вона так поставилася до сина. І тепер, коли справи молодих пішли вгору, всі раділи разом із ними. Та найбільше був радий за друзів Мартин. Він хотів був допомогти Томашеві грішми, але за нього це зробив Сам Бог. І це було так чудово!

Настала осінь. Спустили лани, в лісах не чути було пташиного співу. Дозріли фрукти та овочі, а з комор лунав стукіт ціпів. У цей час роботи в селян багато. От Мартин і перетрудився, а через це зліг. Спочатку в нього заболіло в горлі, потім стало ломити все тіло. Лікар, якого покликала Ганна, призначив ліки та лікувальний напій. Запевнивши, що запалення легенів не дуже сильне, він пообіцяв за кілька днів поставити Мартина на ноги. Але Мартинові ставало дедалі гірше. Третього дня, коли Томіш із Євою прийшли його провідати, він лежав непритомний. Ганна готувала для наймитів їжу й не могла сидіти біля хворого. Єва вирішила залишитися на ніч. Вона відчула, що Ганні це неприємно, але не виказала цього. Узявши маленьку Ганночку на коліна, вона почала розповідати їй біблійні історії та вчити молитися. Мартин час від часу стогнав. Нарешті він розплющив очі.

— Єво, ти тут? — зрадів він.

— Мартине, як ти себе почуваєш? — запитала Єва, співчутливо узявши його за руку.

— Мені дедалі гірше, — ледь чутно промовив Мартин.

Єва злякалася.

— Бог дасть, минеться, — спробувала вона підбадьорити Мартина. — Де в тебе болить, у горлі чи в грудях?

— Горло вже не болить, і в грудях біль відпускає, а от у животі часом такий біль, що, здається, всі нутрощі розриваються. То в холод кидає, то в жар. — Він сумно повів очима й зупинив погляд на доньці.

— А лікар приходив? — дедалі більше хвилюючись, запитала Єва.

— Ні, але Йосип приніс ліки й сказав, що лікар прийде завтра. Ганні я не сказав, як я почуваюся, але йому скажу. Біль часом нестерпний.

Єва витерла піт йому з чола. Мартина почало морозити.

— Що ти сьогодні їв?

— Мені давали суп, та їсти зовсім не хотілося. І каву приносили, але я не міг пити. Здається, ніби шлунок затиснуто в лещата, — Мартин знову скрикнув від болю.

— Давай помолимося, щоб Господь тобі допоміг, — у Єви не стало сили дивитись на муки Мартина.

— Це добре, Єво, помолися зі мною, аби Господь дав мені терпіння все знести, аби Він Сам переніс мене через темну долину смерті.

— Але ж ти не помираєш, — плачучи, промовила Єва.

— Я знаю, Єво, що помру. Я відчуваю, що мені ніхто не допоможе. Ти не плач, краще помолися, щоб моя душа знайшла Спасителя. У Нього я знайду втіху, якої марно шукав на землі. Боже мій, молю Тебе, кров'ю Ісуса Христа очисти мене!

Через слабкість він замовк, але чув, про що молилася Єва. І коли вона закінчила, він розбірливо сказав: «Амінь!»

Мартин задрімав, і Єва, поклавши дитину в люльку, вийшла до Ганни. Наймити вже пообідали, випивши при цьому чимало вина. Із клуні долинав їхній гучний сміх. Ганна також була з ними, поділяючи загальні веселощі. «Якби Томіш був хворий, я б спокою не мала, Ганна ж навіть сміється», — подумала Єва. Їй стало моторошно. «Душа моя знайшла Спасителя, в Нього я знайду втіху, якої марно шукав на землі», — ніби чула вона слова Мартина. «А чи не ліпше було б Мартинові, якби Господь узяв його до Себе? Адже він не був щасливий навіть у власній родині...»

Єва подивилась на зоряне небо. До зірок було так далеко! Якщо Мартин помре, вона втратить більше, ніж брата, але там йому буде добре. Якби в неї не було Томаша, вона б теж із радістю пішла додому, до Отця Небесного.

— Це ти, Єво, — почувся поблизу голос Йосипа. — Що ти тут робиш?

— Чекаю на Ганну, хочу їй сказати, щоб вона поквапилася до Мартина.

— А чому? Він про це просить? — запитав наляканий Йосип.

— Ні, але йому зле.

— Зле? Як це так? Адже лікар запевнив, що небезпеки немає.

— Лікар міг помилитися.

— Я піду до наймитів і пришлю Ганну до нього. А ти підеш додому?

— Я почекаю, доки Томіш по мене прийде.

Єва повернулась у кімнату. Мартин спав, скорчений на ліжку. «Може, йому стало краще, — втішала себе Єва. — Якщо він помре, що тут буде? Як він завжди вболівав, що в нього в домі не так чисто, як у нас. Із цього бруду він потрапить туди, де вічна чистота, світло та мир». Колись Мартин розповідав, що з дитинства батько примушував його працювати. Мати жаліла свого сина, але Мартинові доводилося працювати, поки його однолітки гралися. Він не скаржився. Але тепер часто повторював, що дітей не можна обтяжувати важкою працею, якщо дбаєш про спасіння душі. «На небі він відпочине, — думала Єва, дивлячись на змарніле обличчя друга. — Та якщо ці руки перестануть працювати, в цій садибі все піде під укіс. Тоді всі зрозуміють, що саме вони загубили, втративши Мартина».

У кімнату, стукаючи підборами, увійшла Ганна. Однак побачивши, що чоловік спить, вона обережно підійшла до ліжка й схилилась над хворим.

— Ти вважаєш, він уже не зведеться на ноги? — мовила вона, зітхаючи, до Єви.

— Він сам вважає, що помре...

— Коли він таке сказав, чому? — перелякано перепитала Ганна.

— У нього страшний біль. Поглянь, як він дрижить і пітніє. Може, дати йому щось від шлунка?

— Зараз я підігрю та принесу йому щось.

Єва побачила, що Ганна не на жарт перелякалася. Невдовзі вона повернулася з грілкою, а потім пішла готувати ліки. Увійшов Йосип і, підійшовши до ліжка, подивився на брата якимось дивним поглядом. Мартин йому заважав, а останнім часом Йосип його просто ненавидів. Якби брат помер, він ніколи б не довідався, як вони його обманювали. Ганна була б вільна. Він би доклав зусиль, щоб вона стала його дружиною, а тоді помстився б їй за ті страждання, яких зазнав через неї. Йосипові не було шкода брата. Разом зі смертю Мартина зникло б усе, що заважало його щастю. І якщо ці вуста назавжди замовкнуть, ніхто й ніколи не зможе викрити його та покарати. А помирати рано чи пізно доведеться всім.

Якби Єва могла прочитати думки Йосипа, вона вжахнулася б від його жорстокості. Але вона ні про що не здогадувалася. І, можливо, це було на краще.

Прийшов Томіш, і Єва попросила, щоб він дозволив їй залишитися біля Мартина на ніч.

— Залишити тебе тут саму? — перелякався Томіш. — Ми залишимося разом, Георг та Катерина самі впораються.

Мартин прокинувся.

— Йосипе, ти тут? — озирнувся він.

— Так, чого тобі?

— Пам'ятаєш, як ми рубали в лісі дерево? Я тобі сказав тоді, що ми такі ж самі дерева. Мене смерть уже повалила, хоч я ще молодий. Ти також молодий, але пам'ятай про мою смерть. Якби я не знав, куди йду, я був би пропащий. Небесний виноградар, Ісус Христос, молився за мене, бо знав, що я незабаром буду повалений. Коли прийду до Нього, я подякую Йому за це. А ось ти на погибельному шляху. Ти вже давно міг би одружитися. Ви з Ганною завжди такі приязні були одне до одного, що люди навіть почали мені погане про вас говорити. Але я їм не повірив. Повірити в таке! Але ви одружіться, коли мене вже не стане. І прошу тебе, Йосипе, не скривдь моєї маленької донечки...

— Не турбуйся... — відповів Йосип, — ми її не скривдимо.

Йосип став навколішки біля ліжка брата. «Мартин усе відчував, та не хотів у це вірити. Він був

надто добрий і довіряв нам. А ми його так підло зраджували!»

— Йосипе, ти одружишся з Ганною, якщо вона погодиться? — Мартин поклав руку йому на голову.

— Так, я візьму її, — прошепотів він. — Про Ганнусю не турбуйся, усю твою частку віддамо їй. Але, — додав він, захлинаючись слізьми, — ти ще не повинен умирати!

— А де Ганна? — Мартин озирнувся. — Їй бракує часу побути зі мною...

— Вона пішла приготувати ліки, — тихо промовила Єва.

— Ти тут, Єво, — він вдячно усміхнувся їй. — Дякувати Богові, що Він послав тебе в наш дім, що ти змусила мене замислитись над моїм життям. Шлях, який я обрав, дуже вузький. Моліться за мене, аби я без перешкод перейшов туди, до твоєї донечки, до Господа Ісуса Христа. Ой, серце... — Мартин здригнувся й упав на Томашеві руки.

— Чим Ганна займається, чому вона не йде? — хвилювався Томіш.

У кухні Ганна спостерігала за відваром із трав, який кипів на плиті. Коли відвар був готовий, вона процідила його й змішала з лікувальним напоєм. Кинувши траву, що залишилась, у вогонь, вона чекала, поки суміш охолоне. Треба було, щоб чоловік випив усе. Після цього він засне назавжди. Якби вона знала, що він буде так страждати, вона зробила б відвар міцніший.

За тиждень до хвороби, обговорюючи безладне життя Йосипа, Мартин сказав: «Якби він одружився з порядною дівчиною, тоді б звик до дому». Ганна почервоніла. «Не стала б я жити з дружиною Йосипа під одним дахом!» — мимохіть вирвалося в неї. Мартин, якимось дивно поглянувши на дружину, вийшов, не сказавши жодного слова. Цілий день він не розмовляв із Ганною і пішов спати, не повечерявши. Наступного ранку він знову був привітний, але про одруження Йосипа мови вже не заводив. Ганна зрозуміла, що виказала себе.

Якби Мартин почав наполягати на одруженні брата, Йосип зробив би це на зло Ганні. Життя з Мартином уже давно їй набридло, а тепер, коли він навернувся до Господа, воно стало для неї зовсім нестерпним. Він дедалі частіше починав зауважувати їй: «Це не по-християнськи». Жити так було просто неможливо. І от він захворів. Тоді народилося в Ганни в серці страшне бажання. Вона згадала про отруйне зілля, яке принесла від знахарки. Не гаючи часу на роздуми, вона заварила зілля й вилила відвар у цілющий чай. Ганна сподівалася, що, випивши чаю, чоловік засне й більше не прокинеться. Але відвар виявився заслабкий. Щоправда, Мартин сказав, що тільки-но він випив чаю, як йому зробилося погано. Не довго думаючи, Ганна ще раз заварила зілля. З страхом поглянувши на чай, Мартин усе ж таки випив його. Йому ставало дедалі гірше.

«Узавтра має прийти лікар. Що, як він щось запідозрить? А що, як іще й врятує Мартина? — мучилася своїми побоюваннями Ганна. — Ні, йому вже ніхто не допоможе, він однаково помре. Отже, чим скоріше, тим краще! Навіщо йому страждати? Він засне, і все буде гаразд! І я не чутиму більше його стогону...»

У Ганни тремтіли руки, від страху навіть піт на чолі проступив. Знервовано оглядаючись, вона понесла Мартинові залишки отрути. «Добре, що біля нього стільки людей і мені не потрібно бути з ним наодинці. Та все ж таки дати йому «чай» доведеться мені самій... Ні, нехай краще Єва напоїть його».

Ганна прочинила двері, і до кімнати вскочив собака, який мало не збив хазяйку з ніг. Іще трохи і вона б перекинула чашку. Їй здавалося, що всі знають, що саме тримає вона в руках.

— Чого ти так барилася? Мартин тебе дочекатися не може, йому зовсім погано, — дорікнув їй Томіш. — Давай мерщій ліки, може, йому полегшає!

Серце в Ганни стукало так, наче хотіло вирватися із грудей. Томіш узяв у неї чашку й підняв Мартинові голову:

— Випий це, тобі полегшає.

— Не хочу, — кволим голосом промовив Мартин.

— Чому не хочеш? — ласкаво спитала Єва. — Бог дасть, тобі полегшає, якщо зігрієшся зсередини...

Мартин усміхнувся їй.

— Добре, нехай Ганна сама напоїть мене, — сказав він, дивлячись на дружину.

Ганні хотілося провалитися крізь землю. Але шляху назад не було. Вона взяла чашку в Томаша й піднесла чоловікові. Він випив усе, не прохопившись і словом. Відтак узяв дружину за руку. І голосом, якого ніхто потім не міг забути, сказав:

— Прости, що проти твоєї волі оженився на тобі. Це був гріх. Але я тебе дуже кохав, і останнім часом мені здавалося, що й ти мене кохаєш. Та, мабуть, серцю не накажеш. Я був подумав погане, нехай Господь простить мене за це! Прости й ти мене! У всьому є й моя провина. Ви обоє, ти та Йосип, ще такі молоді, одружіться після моєї смерті. Зарадські будуть свідками, що я просив вас про це. Я всіх прощаю. Йосипу, ходи-но мерщій сюди!..

Мартин узяв руки брата і дружини в свої холоначі руки:

— Я прощаю та благословляю вас. Можливо, з тобою Ганна буде щасливішою, ніж була зі мною!

Йосип, ридаючи, кинувся на груди братові, ледве той закінчив говорити, Ганна ж мовчки схилилась біля його ліжка. Прийшла смерть, яку вона сама накликала. Злочин скоєно. Раптом Йосип почув, як брат прошепотів:

— І все ж у напої була смерть... Боже мій, навіщо Ти покинув мене? Прости їй цей гріх, я теж її прощаю...

Єва розчула ці останні слова.

— Господь Ісус проведе тебе через долину смерті, Мартине. Він не покине тебе, не бійся! — втішала вона, цілючи спітніле чоло та бліді щоки друга.

По тілу Мартина пробігли судоми. Він знову розплющив очі й подивився на Єву.

— Ісус Христос, допоможи! Візьми мене скоріше до Себе! Мені боляче через цю зраду!.. — видихнув Мартин останні слова й замовк.

Пес, який так і залишався в кімнаті, жалібно заскиглив. Ганнуся прокинулася й заплакала. Вона, як це бувало завжди, кликала тата. Бідна сирітка, хто їй тепер замінить дбайливого й люблячого батька?

Розділ 25

Минули осінь та зима. Знову було чути пташиний щебет, і долина в своїй травневій красі знову нагадувала рай. Тут жили Томіш і Єва, яких Бог примиривав та наділив коханням. Господь благословив їх. У них народився син, чудове маля, скарб щасливого батька.

Недільного вечора Томіш і Єва сиділи біля греблі й згадували Божі благословення. Єва тримала на руках сплячого сина. Георг і Катерина одружилися й хотіли до кінця життя залишатися з Зарадськими, щоб служити не тільки своїм земним хазяям, але й Богові. Георг навчився читати, Катерина виявилася

гарною вчителькою. Цього вечора батьки Михайла прийшли розповісти про те, що їхній син із дружиною вже на шляху до рідного краю. І хоча вони мали приїхати ненадовго, старі почувалися щасливими.

Єва зміцніла, хоча зовні так само залишалася тендітною. Вона стала напрочуд привабливою. Томіш також дуже перемінився, його обличчя, здавалося, назавжди набуло умиротвореного виразу. Георг аж сяяв любов'ю та щастям, і Катерина не могла натішитися з чоловіка. Лише за Мартином тужили друзі. Але вони знали, що він там, де сонце не заходить, де Великий Пастир буде пасти його й напувати живою водою. Його смерть так і залишилась для них таємницею. Багато що стане зрозумілим того дня, коли розгорнуто буде Книгу життя...

Розділ 26

Нікого не здивувало, що Ганна вийшла за Йосипа. Дивним видавалося лише її жалобне вбрання, яке вона носила до кінця масниці.

«Але Йосип — то не Мартин, — подейкували на селі, — тепер їй доведеться жити інакше».

Так воно й сталося. Пам'ятаючи про те, що Ганна не була вірною дружиною його братові, Йосип і сам тепер не довіряв їй та несамовито ревнував. Коли йому здавалося, що його ревності мають причину,

він нещадно бив Ганну. Його також мучили підозри, що Ганна отруїла Мартина. Але переконатися в цьому він не міг. Тільки тепер колишні коханці переконалися, що заборонений плід таки гіркий.

За нового господаря в домі Лані все змінилось. Якщо Мартин просив, то Йосип сварився. Якщо Мартин сам був усім за приклад, то Йосип горланив та наказував. Кричав він і на Ганну. Працювати їй тепер доводилося набагато більше, і вона вже не ходила пишно вбраною по селу.

Хоча в домі стало чистіше, ніколи тут більше не лунали пісні й не читалося Слово Боже. Усе стало іншим. Що сказав би Мартин, якби повернувся до свого дому? Чи стала б Ганна шукати в нього захисту? Ні, ніколи! Вона вже шкодувала, що вийшла за Йосипа, і проклинала ту годину, коли зрадила Мартинові. Однак біля грудей доброго чоловіка, якого вона вбила, вона б не мала спокою. Усього лише кілька місяців проминуло від смерті Мартина, проте Ганна помітно постаріла. Навіть мірошничиха, яка іноді приходила захищати дочку від жорстокого чоловіка, жахалася. Та й як їй було не постаріти, коли щоночі вона бачила уві сні Мартина, який помирав у муках! І не було нікого, кому вона могла б довіритися.

Страшно стояти перед судом і перед усіма зізнаватися в своєму злочині. Але куди страшніший таємний суд, коли нерозкаяний грішник не сміє навіть

поворухнутись, аби не виказати себе. У муках іде він назустріч довічному осуду. Наче саме життя помстилося за Мартина. На початку весни Господь Ісус узяв до Себе маленьку Ганнусю. Вона тепер була разом зі своїм татком. Над їхніми могилами тихо шелестіло листя, наче шепотіло: «Мого голосу слухають вівці Мої... І Я життя вічне даю їм, і вони не загинуть повік, і ніхто їх не вихопить із Моеї руки»³⁶. «Син бо Людський прийшов, щоб знайти та спасти, що загинуло!»³⁷

---

³⁶ Івана 10:27,28.

³⁷ Луки 19:10.

Зміст

<i>Від видавництва</i>	3
<i>Розділ 1</i>	5
<i>Розділ 2</i>	14
<i>Розділ 3</i>	21
<i>Розділ 4</i>	27
<i>Розділ 5</i>	34
<i>Розділ 6</i>	40
<i>Розділ 7</i>	43
<i>Розділ 8</i>	52
<i>Розділ 9</i>	58
<i>Розділ 10</i>	63
<i>Розділ 11</i>	67
<i>Розділ 12</i>	72
<i>Розділ 13</i>	74
<i>Розділ 14</i>	81
<i>Розділ 15</i>	86
<i>Розділ 16</i>	89
<i>Розділ 17</i>	91
<i>Розділ 18</i>	95
<i>Розділ 19</i>	98
<i>Розділ 20</i>	101
<i>Розділ 21</i>	105
<i>Розділ 22</i>	108
<i>Розділ 23</i>	112
<i>Розділ 24</i>	119
<i>Розділ 25</i>	125
<i>Розділ 26</i>	126

Христина Рой
Пропащі

Видавництво «Світло на Сході»,
Київ, вул. Березнева, 30.
Директор В. Новомирова

Свідоцтво № 1370 від 25.05.2003
Державного комітету інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України

Підписано до друку 11.08.03. Формат 110x170.
Папір офсетний 80 г/м². Друк офсетний.
Наклад 5 000 примірників.
Перший завод 3 100 примірників.

Надруковано "CBC" (Christian Book Centre)
02152, Україна, м. Київ, вул. Березняківська, 4-А
тел./факс: + 38 (044) 553-79-29
e-mail: cbc@cbc.kiev.ua • www.cbc.kiev.ua

З питань оптового придбання звертатися
за телефоном у Києві: (044) 558-97-61

ISBN 966-8501-02-0